

Ο Συνήγορος του Πολίτη φορέας προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έκθεση επιχειρεί να αποτυπώσει τη δράση του Συνηγόρου του Πολίτη, ως φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης, για πέμπτη συνεχόμενη χρονιά μετά την ανάθεση σε αυτόν της σχετικής αρμοδιότητας για τον δημόσιο τομέα με τις διατάξεις του Ν. 3304/2005.

- Ο συνολικός αριθμός αναφορών που υποβλήθηκαν το έτος 2009 και αφορούν διακρίσεις στο πλαίσιο του ν.3304/2005 εμφανίζεται αυξημένος έναντι της περσινής χρονιάς, παραμένει ωστόσο χαμηλός στο σύνολό του, χωρίς αυτό να συναρτάται βέβαια με την πραγματική απουσία σχετικών διακρίσεων στη χώρα μας. Ωστόσο, παρά τη συγκριτικά αυξητική τάση των αναφορών που υποβλήθηκαν για κάποιον από τους προστατευόμενους λόγους διάκρισης, ο αριθμός των αναφορών που εν τέλει ενέπιπταν στο πεδίο προστασίας του 3304/2005 ήταν και πάλι περιορισμένος. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει πλέον με συστηματικό τρόπο το έλλειμμα ενημέρωσης που εξακολουθεί να υπάρχει σχετικά με τις οικείες αρμοδιότητες, αλλά κυρίως αναδεικνύει ότι τα ζητήματα διακρίσεων στην Ελλάδα σχετίζονται με αιτήματα που ξεπερνούν τη ρυθμιστική εμβέλεια της κείμενης νομοθεσίας περί απαγόρευσης διακρίσεων, τουλάχιστον όπως αυτή αποτυπώνεται στον ν.3304/2005.
- Εξαιρετικά θετικό είναι, ωστόσο, το γεγονός ότι υποβλήθηκε σημαντικά αυξημένος αριθμός αναφορών για διακρίσεις λόγω αναπηρίας, αρκετές από τις οποίες είχαν θετική έκβαση. Η αύξηση των οικείων αναφορών οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στη διαβίβαση στον ΣτΠ καταγγελιών που περιήλθαν σε γνώση της ΕΣΑμεΑ, της τριτοβάθμιας οργάνωσης που εκπροσωπεί άτομα με αναπηρία. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει το σημαντικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η κινητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών προς αυτή την κατεύθυνση. Ο ΣτΠ ευελπιστεί στη συνέχιση της συνεργασίας με οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο πεδίο καταπολέμησης των διακρίσεων, προκειμένου να διευκολυνθεί η επαφή και να εδραιωθεί η σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ των πληττόμενων από πρακτικές διακριτικής μεταχείρισης και των θεσμικών μηχανισμών καταπολέμησης των διακρίσεων.
- Ο ΣτΠ στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του για την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης επιχειρεί να διευκολύνει την ως άνω θεσμική επαφή. Στο πλαίσιο αυτό, έχει δημιουργήσει ήδη από το 2007 πιλοτικό δίκτυο επικοινωνίας και συντονισμού με περιφερειακές οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της προστασίας και στήριξης των Ρομά, προκειμένου να καταστεί εφικτή η κατά το δυνατό άμβλυση των δυσχερειών επαφής με τη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα. Πρόθεση της Αρχής αποτελεί, η αξιοποίηση της εμπειρίας αυτής και η προσαρμογή της στις απαιτήσεις και τις ιδιαιτερότητες άλλων προστατευόμενων λόγων διάκρισης, στο πλαίσιο του ν.3304/2005 (αναπηρία, θρησκευτικές πεποιθήσεις, σεξουαλικός προσανατολισμός), προκειμένου να δημιουργηθούν αντίστοιχα δίκτυα και σε άλλα πεδία διακρίσεων. Οι πρωτοβουλίες αυτές αναμένεται να αυξήσουν τον αριθμό των υποβαλλόμενων αναφορών, αλλά και να εξοικειώσουν φορείς και

- Πέρα ωστόσο από την επιδίωξη αυτή και, χωρίς βεβαίως να υποτιμάται η σημασία αύξησης των ατομικών αναφορών για διακρίσεις, το εγχείρημα δημιουργίας δικτύων αποσκοπεί να συνεισφέρει επίσης στη δημιουργία μιας συνολικότερης κουλτούρας κατά των διακρίσεων, τόσο στον τρόπο άσκησης της διοικητικής δράσης, όσο και στις αντιλήψεις του ευρύτερου κοινού. Η καταπολέμηση των διακρίσεων μπορεί να εκκινεί, αλλά δεν εξαντλείται σε νομοθετικό επίπεδο. Το δίκαιο αποτελεί εργαλείο για τη ρύθμιση των κοινωνικών σχέσεων, τη διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης και συνοχής και την αποκατάσταση μιας κανονικότητας στις σχέσεις αυτές, ακόμη και με κατασταλτικούς μηχανισμούς, δεν μπορεί ωστόσο να επενεργήσει στα κίνητρα που τροφοδοτούν συμπεριφορές και αντιλήψεις που γεννούν το ρατσισμό. Η ιδιαίτερα σημαντική αυτή οπτική αποτελεί ιδιαίτερο μέλημα του ΣτΠ ως φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης και αποτυπώνεται συστηματικά στις παρεμβάσεις της Αρχής σε αναφορές με περιεχόμενο τις δυσμενείς συνέπειες που υφίστανται πολίτες που διαβιούν κοντά σε ομάδες που πλήττονται από διακρίσεις, όπως είναι οι περιπτώσεις ομάδων με ιδιαίτερα φυλετικά ή εθνικά χαρακτηριστικά (τσιγγάνοι, μετανάστες, πρόσφυγες).
- Οι αδυναμίες στη ρυθμιστική εμβέλεια του ν.3304/2005, έχουν επανειλημμένα επισημανθεί στις Εκθέσεις της Αρχής για τις διακρίσεις. Ιδιαίτερο προβληματισμό εξακολουθούν να δημιουργούν οι ερμηνευτικές δυσχέρειες κατά της εξειδίκευση της έννοιας «παροχή υπηρεσιών», ιδίως ως προς τη δράση κρατικών οργάνων που ανήκει κατ' αρχήν στον πυρήνα της κυριαρχικής και όχι της παροχικής διοίκησης, αλλά και οι δομικού χαρακτήρα διακρίσεις που αντιμετωπίζουν πρόσωπα τσιγγανικής καταγωγής (βλ. κατωτέρω ενότητα 3). Οι ως άνω συστηματικά διαπιστωμένες αδυναμίες του κανονιστικού εύρους του ν.3304/2009, υποχρεώνουν συχνά τον ΣτΠ ως φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης να μην εξαντλεί την παρέμβασή του, μόνον στο πλαίσιο του νόμου αυτού. Η γενική αρμοδιότητα του ΣτΠ, όπως αυτή αποτυπώνεται στον ν.3094/2003, συχνά επιτρέπει την παρέμβαση της Αρχής, σε πεδία διακρίσεων στα οποία ο ν.3304/2005 δεν έχει εφαρμογή. Η συνδυαστική εφαρμογή της ειδικής αρμοδιότητας του ΣτΠ ως φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης και της γενικής του αρμοδιότητας ως φορέα προστασίας ατομικών δικαιωμάτων, επιτρέπει τη διεύρυνση της τελικά παρεχόμενης προστασίας προσώπων που πλήττονται από διακρίσεις και, αναδεικνύει την άρρηκτη σύνδεση της αρχής της ισότητας και της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Είναι ενδεικτική η περίπτωση αναφοράς που κατατέθηκε τη χρονιά αυτή και αφορούσε λογοκρισία σε παράσταση της Εθνικής Λυρικής Σκηνής. Η λογοκρισία αυτή αποδόθηκε σε αντιδράσεις μελών της Ορχήστρας Λυρικής Σκηνής, η οποία οδήγησε στην περικοπή μιας ερωτικής σκηνής φιλιού μεταξύ αρρένων καλλιτεχνών της παράστασης στην επίσημη πρεμιέρα της. Η αναφορά αυτή δεν διερευνήθηκε στο πλαίσιο του ν.3304/2005, κατέστη ωστόσο δυνατή η εξέτασή της στο πλαίσιο την γενικής αρμοδιότητας του ΣτΠ (βλ. αναλυτικότερα κατωτέρω 2.6.1). Οι διαπιστώσεις αυτές ωστόσο, δεν αποδυναμώνουν τις επισημάνσεις του ΣτΠ σχετικά με την ανάγκη διεύρυνσης του ρυθμιστικού πεδίου του ν.3304/2005 και την αξιοποίηση των εργαλείων που αυτός εισάγει σε ευρύτερο πεδίο διακρίσεων.

- Το έτος 2009 επανήλθαν στο προσκήνιο διαπιστώσεις του ΣτΠ που αποτυπώθηκαν στην πρώτη του Έκθεση για τις διακρίσεις ως φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης, το έτος 2005 και αφορούσαν τη γενική αποτίμηση του νέου τότε νομοθετικού πλαισίου. Ο ΣτΠ είχε εξ αρχής επισημάνει τις δυσχέρειες που αναμένεται να εμφανίσει η νομοθετική επιλογή επιμερισμού αρμοδιοτήτων σε τρεις εποπτικούς φορείς, δύο εκ των οποίων μάλιστα στερούνται ανεξάρτητου χαρακτήρα. Και αυτή τη χρονιά επιβεβαιώθηκε ότι η διαβίβαση, λόγω αρμοδιότητας αναφορών στους δύο άλλους εποπτικούς φορείς και ιδίως, στην Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης του Υπουργείου Δικαιοσύνης δεν φαίνεται να κινητοποιεί τους νόμιμους μηχανισμούς για την περαιτέρω διερεύνηση των υποθέσεων (βλ. κατωτέρω 2.4.1.8 και 2.4.1.9). Οι διαπιστώσεις αυτές αποτυπώνεται άλλωστε συστηματικά στις οικείες εκθέσεις της ΟΚΕ¹ και καθιστούν αναγκαία την ανάληψη πρωτοβουλιών και δράσεων για την ουσιαστική ενεργοποίηση των οικείων αρμοδιοτήτων. Σε αντίθετη περίπτωση η επανεκτίμηση αυτής της νομοθετικής επιλογής καθίσταται πλέον επιβεβλημένη.

---

¹ Βλ σχετ. http://www.oke.gr/opinion/op_183_07.pdf

2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

Κατά το 2009, ο Συνήγορος του Πολίτη διερεύνησε ((54) υποθέσεις στις οποίες εφέρετο να συντρέχει διακριτική μεταχείριση σε βάρος κάποιου ή κάποιων προσώπων για κάποιον από τους λόγους που αναφέρονται στις διατάξεις του Ν. 3304/2005.

Από το σύνολο των υποθέσεων αυτών, αν εξαιρέσει κανείς όσες αρχειοθετήθηκαν, επειδή κρίθηκαν ήδη από τον Συνήγορο του Πολίτη εκτός αρμοδιότητας (3), αβάσιμες (6), ή διακόπηκε η διερεύνησή τους λόγω μη προσκόμισης στοιχείων από τους ενδιαφερόμενους (2) οι υπόλοιπες εξακολουθούν στο μεγαλύτερο μέρος τους να διερευνώνται, καθώς εκκρεμεί η τελική αντίδραση της διοίκησης. Ιδίως δε περιπτώσεις που αφορούν τη στεγαστική αποκατάσταση των ρομά και εντάσσονται στη στρατηγική δράση του Συνηγόρου του Πολίτη, όπως αυτή εξειδικεύεται στην τρίτη ενότητα της έκθεσης (σύνολο αναφορών 17), παραμένουν επί μακρόν εκκρεμείς, καθώς ο Συνήγορος του Πολίτη, λόγω του δομικού χαρακτήρα που εμφανίζουν οι οικείες διακρίσεις έχει επιλέξει να διατηρεί την παρέμβασή του σε όλο των στάδιο των εξελίξεων μέχρι την οριστική αντιμετώπιση του προβλήματος. Η έκβαση των υποθέσεων που αρχειοθετήθηκαν μετά τη διερεύνησή τους από τον Συνήγορο του Πολίτη το 2009 ήταν κατ' αρχήν θετική για τον πολίτη σε (9) περιπτώσεις, ενώ σε (1) περίπτωση διαπιστώθηκε άρνηση συμμόρφωσης από την πλευρά της Διοίκησης και σε (4) διαπιστώθηκε ότι τελικώς η διοίκηση ήταν σύννομη. Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνονται παραστατικά οι υποθέσεις, που διερευνήθηκαν το 2009, ταξινομημένες με βάση τον επικαλούμενο λόγο διάκρισης:

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΕΤΟΥΣ 2009 ΓΙΑ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΑΝΑ ΛΟΓΟ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ	<i>Σύνολο αναφορών για διακρίσεις Ν.3304/2005</i>	<i>Σύνολο αναφορών (που υποβλήθηκαν εντός του 2009)</i>	<i>Διακρίσεις στην εργασία, απασχόληση</i>	<i>Διακρίσεις στον επαγγελματικό προσανατολισμό κατάρτιση, επιμόρφωση, πρακτική</i>	<i>Διακρίσεις στην εκπαίδευση</i>	<i>Διακρίσεις στη διάθεση αγαθών, υπηρεσιών, στέγαση</i>
<i>Διακρίσεις λόγω εθνοτικής καταγωγής</i>	2	2	1			1
<i>Διακρίσεις λόγω φυλετικής καταγωγής</i>	29	14				29
<i>Διακρίσεις λόγω αναπηρίας - εύλογες προσαρμογές</i>	14	14	13	1		
<i>Διακρίσεις λόγω ηλικίας</i>	7	4	5	2		
<i>Διακρίσεις λόγω γενετήσιου προσανατολισμού</i>	2	2	1			1
<i>Διακρίσεις λόγω θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων</i>	-	-	-			
<i>Σύνολα</i>	54	36	20	3		31

ΕΚΒΑΣΗ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΓΙΑ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ - 2009	<i>Σύνολο αναφορών για διακρίσεις</i>	<i>Διαπιστώ θηκε διάκριση</i>	<i>Δεν διαπιστώ θηκε διάκριση</i>	<i>Η διάκριση ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του ν.3304/2005</i>	<i>Η διάκριση δεν ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του ν.3304</i>	<i>Συμμόρ φωση, επίλυση</i>	<i>Μη συμμόρφ ωση</i>	<i>Εκκρεμείς υποθέσεις, συστάσεις, προτάσεις της Αρχής</i>
<i>Διακρίσεις λόγω εθνοτικής καταγωγής</i>	2	1	1	1	1	1	1	
<i>Διακρίσεις λόγω φυλετικής καταγωγής</i>	29	29	-	6	23	1		27*
<i>Διακρίσεις λόγω αναπηρίας - εύλογες προσαρμογές</i>	14	6	9	7	7	3		2
<i>Διακρίσεις λόγω ηλικίας</i>	7	4	3	7		3	2	
<i>Διακρίσεις λόγω γενετήσιου προσανατολισμού</i>	2		2	1	1			
<i>Διακρίσεις λόγω θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων</i>								
<i>Σύνολα</i>	54	40	14	22	32	8	3	29

* το σύνολο σχεδόν των υποθέσεων αυτών αφορά δομικού χαρακτήρα διακρίσεις που υφίστανται τσιγγάνοι, εντάσσονται σε ειδική στρατηγική δράση της Αρχής και περιγράφονται ειδικώς στην Τρίτη ενότητα της Έκθεσης (βλ.3.1). Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει επιλέξει να διατηρεί ανοικτές τις υποθέσεις αυτές και να παρεμβαίνει μέχρι να επέλθει οριστική αντιμετώπιση του στεγαστικού προβλήματος της οικείας ομάδας, με αποτέλεσμα να παραμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα εκκρεμείς.

2.1. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

2.1.1. Εργασία

21.1.1 Απόρριψη υποψηφιότητας δικηγόρου πακιστανικής καταγωγής σε διαγωνισμό παρέδρων Δικαστικού Σώματος Ενόπλων Δυνάμεων

Αίτηση έλληνα δικηγόρου, για συμμετοχή σε διαγωνισμό παρέδρων Δικαστικού Σώματος Ενόπλων Δυνάμεων, απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι «έχει μεν την Ελληνική ιθαγένεια, πλην όμως και οι δύο γονείς του δεν είναι Έλληνες το γένος αλλά Πακιστανοί» βάσει του άρθρου 14 § 3 του Κώδικα Δικαστικού Σώματος Ενόπλων Δυνάμεων (ν. 2304/95): «αλλογενής, που έχει αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια, δεν διορίζεται δικαστικός λειτουργός». Σχετική ένστασή του, με επίκληση του ν. 3304/2005, απορρίφθηκε από τη Διεύθυνση Στρατιωτικής Δικαιοσύνης του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας με την αιτιολογία ότι «η διάταξη του ΚΔΣΕΔ είναι απολύτως ειδική ... διακρίσεις εξακολουθούν να είναι ισχυρές εάν ο σκοπός που εξυπηρετούν είναι θεμιτός και το χρησιμοποιούμενο μέσο είναι πρόσφορο και αναγκαίο ... ενόψει της φύσεως, της ιδιαίτερης θεσμικής αποστολής και του σκοπού των Ενόπλων Δυνάμεων μπορεί ο κοινός νομοθέτης να κρίνει ότι το δημόσιο συμφέρον επιβάλλει την άσκηση του επαγγέλματος του στρατιωτικού δικαστή μόνο από Έλληνες πολίτες που είναι συγχρόνως και Έλληνες το γένος».

Παρεμβαίνοντας μετά από αναφορά του δικηγόρου, ο ΣτΠ επισήμανε ότι το άρθρο 14 § 3 ΚΔΣΕΔ θέτει τους αλλογενείς πολιτογραφηθέντες σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με τους ομογενείς πολιτογραφηθέντες ή τους εκ γενετής έλληνες, για λόγο ο οποίος ανάγεται στην εθνοτική καταγωγή τους, ήδη ρητώς και αμέσως εξ αιτίας του περιορισμού «αλλογενής». Έτσι, αλλογενείς έλληνες πολίτες, που απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση, υφίστανται δυσμενή μεταχείριση εν σχέσει προς αυτήν της οποίας τυγχάνουν, σε ανάλογη κατάσταση (δηλαδή σε ό,τι αφορά τις προϋποθέσεις διορισμού στη στρατιωτική δικαιοσύνη), όσοι απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια είτε από τη γέννησή τους (σε πραγματικό χρόνο ή αναδρομικά) ως τέκνα έλληνα ή ελληνίδα, είτε πολιτογραφηθέντες ως ομογενείς. Η άμεση αυτή διάκριση δεν δικαιολογείται αντικειμενικά από κάποιο θεμιτό σκοπό με τη χρήση πρόσφορου και αναγκαίου μέσου: η ιδιαιτερότητα του επίμαχου λειτουργήματος επιτρέπει τον αποκλεισμό αλλοδαπών, δεν είναι όμως δυνατό να τύχει εφαρμογής ως κριτήριο διάκρισης μεταξύ ελλήνων πολιτών.

Η διοίκηση δεν μπορεί να επικαλείται τυχόν ιδιαιτερότητα των θέσεων, όταν δεν εξειδικεύει τους λόγους και τους νοηματικούς συλλογισμούς διά των οποίων κάποιοι πολίτες κρίνονται ασύμβατοι προς τη φύση ή τον σκοπό των θέσεων αυτών. Άλλωστε, θα ήταν παράνομη τυχόν εξειδίκευση της νομοθετικής επιλογής με επίκληση διαφοράς μεταξύ ομογενών και αλλογενών ως προς τον βαθμό βεβαιότητας και έντασης του πατριωτισμού τους ή ειλικρίνειας και ηθικής δεσμευτικότητας του όρκου τους, καθ' όσον τέτοια διαφορά, ακόμη και αν μπορούσε να γίνει δεκτή ως κριτήριο ταξινόμησης αλλοδαπών επί τη βάση της καταγωγής τους, είναι αδιανόητο να παρεισάγεται προκειμένου περί προσώπων ελληνικής ιθαγενείας, αφού αν μεν την απέκτησαν με πολιτογράφηση η πολιτεία έχει αμετακλήτως αποφανθεί επί ζητημάτων «ήθους και προσωπικότητας» αυτών κατ' άρθρο 7 § 3 Κώδικα Ελληνικής Ιθαγενείας, αν δε τη διέθεταν εξ αρχής ως γεννηθέντες από πολιτογραφημένους γονείς οι ίδιοι δεν είναι καν δυνατό να λογίζονται «αλλογενείς».

Απαντώντας στον ΣτΠ, το Υπουργείο επέμεινε στις απόψεις του επικαλούμενο επί πλέον το άρθρο 70 § 1 του Οργανισμού Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων (β.δ. 312/68), σύμφωνα με το οποίο «εις τας εξετάσεις δικαιούνται να συμμετάσχωσι ... Έλληνες το γένος έχοντες την Ελληνικήν Ιθαγένειαν». Ο Συνήγορος αμφισβητεί την ισχύ της διάταξης αυτής, όχι μόνον εν όψει του ν. 3304/2005, αλλά και επειδή ήδη κατ' άρθρο 1 § 1 ν. 1351/83 «η εισαγωγή σπουδαστών στο Α' έτος σπουδών ... των Ανώτατων Στρατιωτικών Σχολών ... ρυθμίζεται από τις διατάξεις αυτού του νόμου». Ωστόσο, το Υπουργείο πληροφόρησε το ΣτΠ ότι ο αναφερόμενος δικηγόρος έχει καταθέσει αίτηση ακυρώσεως. Έτσι η διερεύνηση της αναφοράς διακόπηκε αναγκαστικά λόγω εκκρεμοδικίας, ενώ οι σχετικές θέσεις του Συνηγόρου συνοψίσθηκαν σε σχετικό πόρισμα².

2.1.2. Παροχή υπηρεσιών

2.1.2.2 Απόρριψη αιτήματος αλβανού πολίτη για συμμετοχή σε εξετάσεις για αναλφάβητους, προκειμένου να λάβει άδεια οδήγησης

Αλβανός πολίτης διαμαρτυρήθηκε διότι η Δ/ση Μεταφορών Ν.Α Βοιωτίας αρνήθηκε να κάνει δεκτό αίτημά του να συμμετάσχει σε εξετάσεις για τη λήψη άδειας οδήγησης αυτοκινήτου με βάση τη διαδικασία που ισχύει για όσους δηλώνουν αγράμματοι και λειτουργικά αναλφάβητοι. Από τη διερεύνηση προέκυψε ότι βάσει των ισχυουσών διατάξεων (ΥΑ αριθμ. 58930/480/1999, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 της ΥΑ 24391/2987/2009) το δικαίωμα συμμετοχής στις συγκεκριμένες εξετάσεις επιφυλάσσεται μόνο για τους Έλληνες πολίτες, ενώ μια εκ των διαθέσιμων γλωσσών του μηχανογραφικού συστήματος εξέτασης οδηγών είναι και η Αλβανική. Ο ΣτΠ έκρινε ότι η Δ/ση Μεταφορών Βοιωτίας ενέργησε σύμφωνα με το νόμο και ότι η συγκεκριμένη αναφορά δεν μπορεί να εξεταστεί υπό το πρίσμα του ν.3304/2005, διότι σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 4 του νόμου αυτού στο ρυθμιστικό του πεδίο εμπίπτουν οι πράξεις στις οποίες η διοίκηση ενεργεί συναλλακτικά και όχι κυριαρχικά, όπως, εν προκειμένω, στις περιπτώσεις έκδοσης αδειών οδήγησης (υπόθεση 11008/2009).

2.2. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΦΥΛΕΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

2.2.1. Παροχή υπηρεσιών

2.2.1.1. Σύνδεση παραβατικότητας με συγκεκριμένα φυλετικά χαρακτηριστικά

ΜΚΟ προσέφυγε στον ΣτΠ κοινοποιώντας αλληλογραφία της οργάνωσης με τη Διεύθυνση Γενικής Αστυνόμευσης του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας, η οποία αφορούσε αίτημα της οργάνωσης αυτής για τη χορήγηση στοιχείων σχετικά με την επισήμως καταγραφείσα παραβατικότητα των ρομ της περιοχής των Άνω Λιοσίων. Το ως άνω αίτημα, όπως προκύπτει από τα κοινοποιηθέντα έγγραφα,

---

² Το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας τον Απρίλιο του 2010 με αφορμή την έκδοση των τελευταίων σχετικών προκηρύξεων, μετέβαλε στάση και απάλειψε την προϋπόθεση καταγωγής, ανακοινώνοντας δημόσια ότι η επιλογή του αυτή οφείλεται στην πρόταση του Συνηγόρου του Πολίτη. Πάντως, η απάλειψη φαίνεται μέχρι στιγμής να περιορίζεται στο κείμενο των προκηρύξεων, καθώς οι επίμαχες διατάξεις νόμων διατηρούνται σε ισχύ (υπόθεση 4806/2009)

προκλήθηκε σε συνέχεια δημοσιεύματος, διαθέσιμου στο διαδίκτυο, κατά το οποίο ο Διοικητής του Αστυνομικού Τμήματος των Άνω Λιοσίων φέρεται να έκανε αναφορά «σε εντονότατα κρούσματα παραβατικότητας σε συνοικίες των ρομ», την 12.2.2009 σε εκδήλωση με αφορμή την κοπή πίτας Συλλόγων των Άνω Λιοσίων. Ο ΣτΠ έκρινε ότι αδυνατεί να παρέμβει στο επί της ουσίας ζήτημα που τίθεται με την αναφορά, δεδομένου ότι από τα στοιχεία της αναφοράς ελλείπει η οικεία νομιμοποίηση της οργάνωσης, ότι δηλαδή ενεργεί για λογαριασμό ή με τη συναίνεση κάποιου άμεσα θιγόμενου προσώπου (άρθρο 13 παρ. 3 του ν.3304/2005, άρθρο 4 παρ. 1 του ν.3094/2003). Τα στοιχεία αυτά συντρέχουν ωστόσο, ως προς το αίτημα χορήγησης των στοιχείων της διενεργηθείσας αστυνομικής έρευνας, δεδομένου ότι αυτή προκλήθηκε σε συνέχεια καταγγελίας της προσφεύγουσας οργάνωσης. Για τον λόγο αυτό, ο ΣτΠ ζήτησε με έγγραφό του προς τη Διεύθυνση Γενικής Αστυνόμευσης τη γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων της διενεργηθείσας έρευνας, καθώς και όλων των στοιχείων που προέκυψαν από την οικεία διερεύνηση. Με την ευκαιρία της έγγραφης αυτής παρέμβασής του, ο ΣτΠ υπογράμμισε την απαραγραμμάτευτη υποχρέωση κάθε δημόσιας αρχής, συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής αστυνομίας, να συμβάλλει ενεργά και με συνέπεια στην καταπολέμηση στερεοτύπων που συνδέουν αρνητικά κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως η παραβατικότητα, με μόνη την ιδιότητα συγκεκριμένης φυλετικής καταγωγής. Προς την κατεύθυνση αυτή επισήμανε την ιδιαίτερη σημασία που έχει ο σαφής διαχωρισμός της αρνητικής κρίσης σε βάρος προσώπων και των λόγων στους οποίους αυτή θεμελιώνεται, από την ιδιαίτερη φυλετική τους καταγωγή, καταλήγοντας ότι ενδεχόμενη αναφορά σε αυτή την τελευταία, θα πρέπει να μπορεί να δικαιολογηθεί ως προς την ακρίβεια και τη σκοπιμότητά της με βάση συγκεκριμένα στοιχεία, τα οποία η αρχή που διενεργεί τη σχετική κρίση θα πρέπει να είναι σε ετοιμότητα να θέσει υπ' όψιν όσων κατά περίπτωση δικαιούνται να λάβουν γνώση αυτών. Ο ΣτΠ μετά την αποστολή απαντήσεων από την αστυνομία υποχρεώθηκε να διακόψει την περαιτέρω διερεύνηση της αναφοράς (υπόθεση 11269/2009).

2.2.1.2 Άρνηση χορήγησης πιστοποιητικών οικογενειακής κατάστασης σε δημότες τσιγγανικής καταγωγής

Ο προσφεύγων διαμαρτυρήθηκε για τα ανυπέβλητα προβλήματα που έχουν ανακύψει από την άρνηση χορήγησης πιστοποιητικών οικογενειακής κατάστασης σε δημότες τσιγγανικής καταγωγής λόγω παράλειψης δήλωσης κυρίου ονόματος στα τέκνα τους. Στο πλαίσιο διερεύνησης αναφοράς, ο ΣτΠ διενέργησε επιτόπια επίσκεψη στην περιοχή του Δήμου Σοφάδων του Ν. Καρδίτσας τον Μάρτιο του 2009 και στελέχη του πραγματοποίησαν συναντήσεις με τους αρμόδιους τοπικούς φορείς (Δήμο Σοφάδων και τοπικές οργανώσεις Ρομά) για θέματα, τα οποία αφορούν την αστική και δημοτική κατάσταση των εκεί εγκατεστημένων Ρομά. Κατά τη διενέργεια της αυτοψίας αναφέρθηκαν περιστατικά, που σχετίζονταν με προβλήματα στη δημοτολογική εγγραφή τσιγγάνων λόγω μη σύνταξης ληξιαρχικής πράξης ή λόγω απουσίας προηγούμενων εγγραφών των γονέων τους, καθώς και περιστατικά που αφορούσαν την άρνηση χορήγησης πιστοποιητικών οικογενειακής κατάστασης σε δημότες τσιγγανικής καταγωγής λόγω παράλειψης δήλωσης κυρίου ονόματος. Διαπιστώθηκε επίσης πρόβλημα και σε μεταδημοτεύσεις προσώπων, τα οποία είναι εγγεγραμμένα σε δημοτολόγια άλλων δήμων ή κοινοτήτων. Το βασικότερο ωστόσο πρόβλημα, το οποίο αντιμετωπίζουν οι τσιγγάνοι που αιτούνται τη μεταδημοτέυσή τους σχετίζεται με το γεγονός ότι, μολονότι έχουν συμπληρώσει χρόνο πραγματικής εγκατάστασης στην περιοχή μεγαλύτερο της δεκαετίας, στερούνται στοιχείων

πιστοποίησης της εγκατάστασής τους (π.χ. λογαριασμοί Δ.Ε.Η, ύδρευσης κλπ.) λόγω του γεγονότος ότι η πλειονότητα αυτών διαμένει σε πρόχειρες αυθαίρετες κατασκευές. Συνεπεία αυτού, οι αιτήσεις τους απορρίπτονται για τυπικούς λόγους. Τα αποτελέσματα διερεύνησης της αναφοράς αυτής αξιοποιήθηκαν και στην Ειδική Έκθεση για τη δημοτολογική τακτοποίηση των Τσιγγάνων, περίληψη της οποίας παρατίθεται στην τρίτη ενότητα της παρούσας (υπόθεση 11299/2008).

2.2.1.3 Διαδικασία διαπίστωσης της ελληνικής ιθαγένειας και τακτοποίησης της δημοτολογικής εγγραφής Ελλήνων τσιγγάνων

Πολίτες τσιγγανικής καταγωγής ζήτησαν τη διαμεσολάβηση του ΣτΠ προκειμένου να ολοκληρωθεί η διαδικασία διαπίστωσης της ελληνικής ιθαγένειας και της δημοτολογικής τους εγγραφής. Το ειδικότερο πρόβλημα που επισήμαναν σχετίζονταν με την αδυναμία συναλλαγής τους με τις δημόσιες υπηρεσίες, λόγω του γεγονότος ότι στερούνται δελτίου αστυνομικής ταυτότητας και, συνεπεία αυτού, δεν μπορούν να ασκήσουν μια σειρά δικαιωμάτων που προϋποθέτουν την κατοχή της (αριθμό φορολογικού μητρώου, βιβλιάριο υγείας κλπ). Από τα στοιχεία που τέθηκαν υπ' όψιν του ΣτΠ, προέκυψε ότι οι προσφεύγοντες ήταν κάτοχοι βεβαιώσεων που τους είχαν χορηγηθεί στο παρελθόν από την αρμόδια τότε υπηρεσία της Ελληνικής Χωροφυλακής, στο πλαίσιο διαδικασίας για τη διευκόλυνση διαπίστωσης της ελληνικής τους ιθαγένειας και τακτοποίησης της δημοτολογικής τους εγγραφής. Η εν λόγω διαδικασία προβλεπόταν στις με αριθμ. πρωτ. 69468/212/20.10.1978 και 16701/81/12.03.1979 Γενικές Διαταγές του Υπουργείου Εσωτερικών, «*Τακτοποίηση από απόψεως ιθαγένειας των διαβιούντων στη Χώρα μας Αθιγγάνων*» και «*Περί της εγγραφής των αδήλων Αθιγγάνων*». Σύμφωνα με τη διαδικασία αυτή, η δυνατότητα εγγραφής στο δημοτολόγιο προβλεπόταν κατά παρέκκλιση των διατάξεων του Ν. 344/1976 «*Περί ληξιαρχικών πράξεων*» και του Π.Δ.497/1991 του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα, όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 3013/2002. Οι ρυθμίσεις των ως άνω Γενικών Διαταγών του Υπουργείου Εσωτερικών, αφορούσαν τους όρους και τις προϋποθέσεις για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας από τσιγγάνους που διαβιούν στην ελληνική επικράτεια, τη διαδικασία εγγραφής τους στα μητρώα αρρένων και στα δημοτολόγια (ΝΔ 570/1963, ΠΔ 6/10/1951), καθώς και τη διαδικασία για τον καθορισμό της ηλικίας τους ελλείψει των απαραίτητων δικαιολογητικών που την πιστοποιούν (Ν.Δ.762/1970). Πλέον όμως η ειδική αυτή διαδικασία για την εγγραφή αδήλων τσιγγάνων στα δημοτολόγια δεν προβλέπεται, με αποτέλεσμα οι ενδιαφερόμενοι να αντιμετωπίζουν ανυπέβλητες δυσχέρειες στη δημοτολογική τους τακτοποίηση, γεγονός που επηρεάζει σειρά δικαιωμάτων που την προϋποθέτουν και δυσχεραίνει όλο το φάσμα συναλλαγών της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας με τη διοίκηση. Το γεγονός αυτό, μολονότι δεν εμπίπτει *stricto sensu* στο ρυθμιστικό πεδίο του ν.3304/2005 και συγκεκριμένα, στη διάταξη του άρθρου 4 παρ. 1 στοιχ. η' που απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω φυλετικής καταγωγής κατά την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες που παρέχονται συναλλακτικά στο κοινό, αναδεικνύει τη δομική διάσταση του προβλήματος και την ανάγκη ειδικής ρύθμισης. Για τον λόγο αυτό, ο Συνήγορος του Πολίτη αξιοποιώντας την εμπειρία του από τη διερεύνηση μεγάλου αριθμού υποθέσεων σχετικά με τη δημοτολογική τακτοποίηση των ελλήνων τσιγγάνων εκπόνησε Ειδική Έκθεση η οποία παρατίθεται αναλυτικότερα, όπως προαναφέρθηκε στην τρίτη ενότητα (υποθέσεις 1279/2009, 1280/2009, 1281/2009 και 1282/2009).

2.2.2 Στέγαση

2.2.2.1 Χορήγηση στεγαστικών δανείων σε Έλληνες τσιγγάνους

Όπως είχε επισημανθεί και στην Έκθεση του 2008 στο πλαίσιο διερεύνησης αναφορών με θέμα τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν οι έλληνες τσιγγάνοι κατά τη διαδικασία χορήγησης στεγαστικών δανείων, ο ΣτΠ έχει διαπιστώσει αρκετά προβλήματα στην εφαρμογή της κείμενης νομοθεσίας [ΚΥΑ 33165/2006 (ΦΕΚ Β' 780-29.06.2006)]. Τα προβλήματα αυτά έχουν αναδείξει τις εγγενείς αδυναμίες της οικείας νομοθεσίας, αλλά και την περιορισμένη ρυθμιστική εμβέλεια του νομοθετικού πλαισίου για τις διακρίσεις. Έτσι, μολονότι ο ν.3304/2005 περιλαμβάνει στο ρυθμιστικό του πεδίο τις διακρίσεις λόγω φυλετικής καταγωγής, αδυνατεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά προσκόμματα στην απόλαυση δικαιωμάτων αυτής της πληθυσμιακής ομάδας, όταν αυτά συνδέονται με δομικού χαρακτήρα προβλήματα. Συγκεκριμένα, ο ΣτΠ έχει επισημάνει ότι μεγάλο μέρος δικαιούχων αντιμετωπίζουν ανυπέρβλητες δυσκολίες στην προσπάθειά τους να υπαχθούν στο συγκεκριμένο στεγαστικό πρόγραμμα για τυπικούς κυρίως λόγους. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι σημαντικός αριθμός προσώπων της πληθυσμιακής αυτής ομάδας στερείται δημοτολογικής εγγραφής και συνεπώς, δεν είναι σε θέση να προσκομίσει τα απαιτούμενα δικαιολογητικά (π.χ. πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης), προκειμένου να κάνει χρήση του οικείων ευνοϊκών ρυθμίσεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και σε περιπτώσεις που υφίσταται δημοτολογική εγγραφή οι ενδιαφερόμενοι αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες στη χορήγηση από τις αρμόδιες αρχές βεβαίωσης μόνιμης κατοικίας. Αυτό οφείλεται είτε στην αδυναμία τους να προσκομίσουν τα απαιτούμενα πιστοποιητικά, ακόμη και όταν τη διαθέτουν, είτε στην αντικειμενική τους αδυναμία να πιστοποιήσουν μια μόνιμη κατοικία όταν υποχρεώνονται να την εγκαταλείψουν προσωρινά για λόγους ανεύρεσης ευκαιριακής εργασίας (π.χ. πλανόδιο εμπόριο, αγροτικές εργασίες, εποχική απασχόληση κλπ). Περαιτέρω, ο ΣτΠ στο πλαίσιο διερεύνησης σχετικών αναφορών έχει διαπιστώσει προβλήματα ακόμη και στη διαδικασία υλοποίησης του προγράμματος χορήγησης στεγαστικών δανείων. Τα προβλήματα αυτά αφορούν τόσο τη διαδικασία εξέτασης των σχετικών αιτημάτων και τη σύνταξη των προσωρινών πινάκων από τους αρμόδιους Ο.Τ.Α, όσο και στον συντονισμό των υπηρεσιών των Δήμων και της κεντρικής υπηρεσίας του Υπουργείου Εσωτερικών για την τελική έγκριση των δανείων. Τέλος, ιδιαίτερα προβληματική έχει αναδειχθεί η απουσία πρόβλεψης από την ισχύουσα νομοθεσία μηχανισμού εποπτείας και παρακολούθησης του προγράμματος, με συνέπεια να μην καθίσταται δυνατή η συναγωγή ασφαλών συμπερασμάτων σχετικά με τον βαθμό υλοποίησης των στόχων του προγράμματος, αλλά και την πραγματική στεγαστική αποκατάσταση των δικαιούχων. Οι διαπιστώσεις αυτές του ΣτΠ αναμένεται να αποτελέσουν ειδικότερο αντικείμενο συνολικότερης επεξεργασίας και παρέμβασής του εντός του έτους 2010 (υποθέσεις 18637/2005, 1853/2007, 9817/2008, 15366/2008, 1110/2009, 6736/2009).

2.3. Η ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ

Η γενική ρήτρα εξαίρεσης από το ρυθμιστικό πεδίο του Ν.3034/2005 των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, σε συνδυασμό με τους περιορισμούς που τίθενται στο πεδίο εφαρμογής του νόμου, φαίνεται ότι, σε πολλές περιπτώσεις, καθιστά ιδιαίτερος δυσχερή τη διερεύνηση καταγγελιών για διακρίσεις σε βάρος αλλοδαπών για λόγους φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, τουλάχιστον υπό το πρίσμα του ν. 3304/2005. Το

ζήτημα αυτό έχει απασχολήσει τον Συνήγορο του Πολίτη ήδη από την έναρξη εφαρμογής του ν.3304/2005 και έχει επανειλημμένα επισημανθεί στις Ετήσιες Εκθέσεις του. Ο πρόσφατα ψηφισθείς ν.3838/2010 για την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας σε αλλοδαπούς μετανάστες που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, αναμένεται να άρει σε σημαντικό βαθμό την ως άνω δυσχέρεια και να διευρύνει σημαντικά στο μέλλον το πεδίο προστασίας αυτής της κατηγορίας προσώπων. Παραμένει ωστόσο επιτακτική η ανάγκη επανεξέτασης των ρυθμίσεων του ν.3304/2005 που αφορούν την εξαίρεση της ιθαγένειας από το πεδίο εφαρμογής του νόμου, ιδίως στο σκέλος που αφορά αλλοδαπούς υπηκόους τρίτων χωρών που έχουν εγκατασταθεί και διαμένουν επί μακρόν στην Ελλάδα, αλλά και οι περιπτώσεις εκείνες που μολονότι δεν εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο των διατάξεων του νόμου για τις διακρίσεις, λόγω ιθαγένειας, από τη διερεύνησή τους προκαλούνται σοβαρές υπόνοιες υποκρυπτόμενης δυσμενούς διάκρισης λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής.

2.4. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

2.4.1. Εργασία

2.4.1.1 Δυσχέρειες κατά τη μεταφορά στο χώρο εργασίας

Προσφεύγουσα με κινητικό πρόβλημα και ποσοστό αναπηρίας 67%, η οποία εργαζόταν σε δημόσιο νοσοκομείο διαμαρτυρήθηκε για τις δυσχέρειες που αντιμετώπιζε καθημερινά κατά τη μεταφορά της στον τόπο εργασίας της. Συγκεκριμένα, το νοσοκομείο στο οποίο εργαζόταν είχε συνάψει σύμβαση με ιδιωτικό ταξιδιωτικό γραφείο για την καθημερινή μεταφορά του προσωπικού του προς και από τον τόπο εργασίας μέσω μισθωμένων λεωφορείων. Εξαιτίας του κινητικού προβλήματος που παρουσίαζε, η αναφερόμενη ισχυρίστηκε ότι κατά την επιβίβαση και αποβίβαση από το λεωφορείο είχε ανάγκη από μέτρα διευκόλυνσης που συνίσταντο, είτε στην επιγονάτιση του λεωφορείου, είτε στην προσέγγιση αυτού σε υψηλό πεζοδρόμιο. Ωστόσο, ορισμένοι από τους οδηγούς των οχημάτων αρνούντο να διευκολύνουν την πρόσβασή της με ένα από τα ως άνω μέτρα, με συνέπεια να υφίσταται μεγάλη καταπόνηση ή να αναζητά εναλλακτικούς τρόπους μετακίνησης. Επίσης, η αναφερόμενη ισχυρίστηκε ότι είχε ήδη διαμαρτυρηθεί για τη συγκεκριμένη συμπεριφορά σε υπαλλήλους του ταξιδιωτικού πρακτορείου, οι οποίοι την ενημέρωσαν ότι η καταρτισθείσα σύμβαση δεν περιείχε ειδική πρόβλεψη για περιπτώσεις υπαλλήλων που είναι άτομα με αναπηρία και, για τον λόγο αυτό, χρήζουν ειδικών μέτρων διευκολύνσεων κατά την επιβίβαση και αποβίβαση από τα λεωφορεία.

Ο ΣτΠ απηύθυνε επιστολή προς το εμπλεκόμενο νοσοκομείο επισημαίνοντας ότι οι ισχυρισμοί της αναφερομένης έθεταν πράγματι ζήτημα παραβίασης της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω αναπηρίας όπως αυτή θεσπίζεται από τις διατάξεις του Ν. 3304/2005 και ότι ο εργοδότης οφείλει να διασφαλίζει την αξιοποίηση οποιασδήποτε παροχής για όλους τους εργαζόμενους, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που είναι άτομα με αναπηρία. Η υποχρέωση αυτή δεν υφίσταται, μόνον εάν σύμφωνα με το άρθρο 10 του ν.3304/2005, συνεπάγεται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη, χωρίς ωστόσο να θεωρείται σύμφωνα με το ίδιο άρθρο δυσανάλογη επιβάρυνση εκείνη που αντισταθμίζεται από μέτρα προστασίας στο πλαίσιο άσκησης πολιτικής για την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία. Εν προκειμένω, ο ΣτΠ επισήμανε ότι μέτρα διευκόλυνσης, όπως η επιγονάτιση των λεωφορείων (λειτουργία που απαιτεί την ύπαρξη ειδικού μηχανισμού, ο οποίος υπάρχει στα περισσότερα σύγχρονα

λεωφορεία, χωρίς να είναι ωστόσο υποχρεωτικός) ή η προσέγγισή τους σε υψηλό πεζοδρόμιο, δεν συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση. Με βάση το συγκεκριμένο σκεπτικό, ο ΣτΠ κατέληγε στην πρόταση να εξεταστεί η πραγματική βασιμότητα των ισχυρισμών της αναφερομένης και να συνεκτιμηθεί η κείμενη νομοθεσία για την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας κατά την ανανέωση ή κατάρτιση νέας σύμβασης με ιδιωτική επιχείρηση για τη μεταφορά του προσωπικού. Σε απάντηση των ανωτέρω, το νοσοκομείο κοινοποίησε στον ΣτΠ επιστολή της συμβληθείσας επιχείρησης όπου αναφερόταν ότι τα λεωφορεία που χρησιμοποιεί, πλην μεμονωμένων εξαιρέσεων, διαθέτουν σύστημα επιγονάτισης. Με τα δεδομένα αυτά και, ενώ διαφαινόταν σοβαρό ενδεχόμενο για θετική έκβαση της υπόθεσης, η προσφεύγουσα αποσπάστηκε σε άλλο νοσοκομείο, γεγονός που υποχρέωσε τον ΣτΠ να διακόψει την περαιτέρω διερεύνηση της αναφοράς (υπόθεση 473/2009).

2.4.1.2 Δυσχέρειες κατά την πρόσβαση στο χώρο εργασίας

Εργαζόμενη σε Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση που τυγχάνει άτομο με αναπηρία (χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου) διαμαρτυρήθηκε στον ΣτΠ για το γεγονός ότι υποχρεώθηκε σε αναιτιολόγητη υπηρεσιακή μετακίνηση, η οποία είχε ως συνέπεια να μετακινηθεί σε χώρο με δυσχερέστερη για αυτήν πρόσβαση και να της ανατεθούν καθήκοντα κατώτερα των προσόντων της, αλλά και των καθηκόντων που ασκούσε στην προηγούμενη θέση της. Στο πλαίσιο διερεύνησης της αναφοράς, ο ΣτΠ απέστειλε έγγραφο στην εμπλεκόμενη υπηρεσία στο οποίο, αφενός παρουσιάστηκε αναλυτικά το νομικό πλαίσιο της διαμεσολάβησης (με έμφαση στη ρύθμιση για τη μερική αναστροφή του βάρους απόδειξης) και, αφετέρου διατυπώθηκε σειρά ερωτημάτων προκειμένου να διακριβωθούν οι λόγοι για τους οποίους έγινε η συγκεκριμένη μετακίνηση. Τελικώς, ο ΣτΠ διαπίστωσε ότι οι λόγοι που προβλήθηκαν για την υπηρεσιακή μετακίνηση της αναφερομένης από την πλευρά της εμπλεκόμενης υπηρεσίας ήταν αόριστοι και, κατ' εφαρμογή της μερικής αναστροφής του βάρους απόδειξης κατέληγε ότι η συγκεκριμένη μετακίνηση φαίνεται να συνιστά διακριτική μεταχείριση λόγω αναπηρίας. Στο έγγραφο το οποίο απέστειλε στην εμπλεκόμενη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, ο ΣτΠ διατύπωσε τις ως άνω διαπιστώσεις του και επισήμανε την ανάγκη να βρεθεί άμεσα υλοποιήσιμη λύση, η οποία θα είναι συμβατή τόσο με τις υπηρεσιακές ανάγκες της υπηρεσίας στην οποία απασχολείται η προσφεύγουσα όσο και με τη νομοθεσία κατά των διακρίσεων. Η υπόθεση εξακολουθεί να εκκρεμεί (υπόθεση 7159/2009).

2.4.1.3 Αίτημα μετάταξης για λόγους υγείας

Εργαζόμενη σε ΚΕΠ προσέφυγε στον ΣτΠ ισχυριζόμενη ότι λόγω φλεβικής θρόμβωσης την οποία αντιμετωπίζει οφείλει να αποφεύγει την ορθοστασία, την καθιστική ζωή και τις αγχογόνες καταστάσεις στην εργασία της. Για τον λόγο αυτό ζήτησε τη διαμεσολαβητική παρέμβαση του ΣτΠ με αίτημα τη μετάταξή της σε άλλη υπηρεσία. Ο ΣτΠ διευκρίνισε στην προσφεύγουσα ότι η υποχρέωση του εργοδότη να λαμβάνει μέτρα εύλογων προσαρμογών για εργαζόμενους με αναπηρία εξαντλείται, κατ' αρχήν, μέσα στην ίδια την υπηρεσία στην οποία απασχολείται ο εργαζόμενος και δεν καλύπτει αίτημα για μετάταξή του σε άλλη υπηρεσία. Στο πλαίσιο αυτό, ο ΣτΠ απέστειλε έγγραφο στην υπεύθυνη για τη λειτουργία του ΚΕΠ στο οποίο επισημάνθηκε το νομικό πλαίσιο για την παρέμβαση της Αρχής και παράλληλα, ζητήθηκε ενημέρωση για τυχόν μέτρα εύλογων προσαρμογών που έχουν ληφθεί ή πρόκειται να ληφθούν. Απαντώντας, η υπεύθυνη για τη λειτουργία του ΚΕΠ ανέφερε στον ΣτΠ ότι έχει ήδη επιτραπεί στην αναφερόμενη να κάνει συχνά διαλείμματα

όποτε το κρίνει αναγκαίο, ότι της ανατίθενται περισσότερο διοικητικά καθήκοντα μακριά από την άμεση εξυπηρέτηση του κοινού και, ότι έχει μειωθεί το ωράριο εργασίας της κατά μία ώρα, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στην κείμενη νομοθεσία για τους εργαζόμενους με αναπηρία που απασχολούνται στο Δημόσιο. Ο ΣτΠ κοινοποίησε την απάντηση στην αναφερόμενη ζητώντας τις απόψεις της. Η αναφερόμενη παρά την παρέλευση ικανού χρόνου από την αποστολή των εγγράφων δεν ανταποκρίθηκε στην παράκληση του ΣτΠ, γεγονός που τον υποχρέωσε να διακόψει την περαιτέρω διερεύνηση της αναφοράς (υπόθεση 11734/2009).

2.4.1.4 Εύλογες προσαρμογές στο χώρο εργασίας

Η ΕΣΑμεΑ προσέφυγε στον ΣτΠ για λογαριασμό εργαζόμενης με αναπηρία που απασχολείται ως νοσηλεύτρια σε δημόσιο νοσοκομείο και ζήτησε τη διαμεσολάβησή του, προκειμένου να ληφθούν μέτρα εύλογων προσαρμογών στο χώρο εργασίας της. Σε σύντομο χρόνο μετά την κατάθεση της αναφοράς και, πριν ο ΣτΠ προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια, κοινοποιήθηκε από την ΕΣΑμεΑ στον ΣτΠ έγγραφο της Διοίκησης του Νοσοκομείου από το οποίο προέκυπτε ότι ήδη είχαν ληφθεί μέτρα εύλογων προσαρμογών. Μετά τη θετική αυτή εξέλιξη, ο ΣτΠ διέκοψε την περαιτέρω παρέμβασή του (υπόθεση 13087/2009).

2.4.1.5 Απόλυση δόκιμου αστυφύλακα λόγω αναπηρίας

Η ΕΣΑμεΑ υπέβαλε αναφορά στον ΣτΠ διαμαρτυρόμενη για την απόλυση από τη Σχολή Αστυφυλάκων δόκιμου αστυφύλακα ο οποίος, ένα περίπου χρόνο μετά την εισαγωγή του στη Σχολή, υπέστη ατύχημα εκτός υπηρεσίας το οποίο του προκάλεσε σοβαρή αναπηρία. Η απόφαση της απόλυσης προκλήθηκε σε συνέχεια κρίσης της Ανώτατης Υγειονομικής Επιτροπής της Αστυνομίας, με την οποία ο ενδιαφερόμενος κρίθηκε ακατάλληλος για τη συνέχιση της φοίτησης, αλλά και για την παραμονή του στο Σώμα της Ελληνικής Αστυνομίας. Ο ΣτΠ απέστειλε έγγραφο στον Προϊστάμενο Ανθρώπινου Δυναμικού της Ελληνικής Αστυνομίας όπου παρουσίαζε το νομικό πλαίσιο σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων, επισημαίνοντας ότι μετά τη θέση σε ισχύ του ν. 3304/2005 θα πρέπει να θεωρείται καταργημένη κάθε προηγούμενη διάταξη που αντίκειται στην απαγόρευση των διακρίσεων, λόγω αναπηρίας, επισημαίνοντας ότι η διάταξη του Ν.Δ 935/1971 που προβλέπει την απόλυση από το Σώμα της Αστυνομίας όσων κρίνονται ακατάλληλοι από την αρμόδια υγειονομική Επιτροπή, θα πρέπει να επανεξετασθεί υπό το πρίσμα των διατάξεων του ως άνω νόμου. Στο πλαίσιο αυτό, ο ΣτΠ ζήτησε να πληροφορηθεί κατ' αρχήν σχετικά με την αντιμετώπιση που τυγχάνουν οι αστυφύλακες (δόκιμοι και εν ενεργεία) οι οποίοι καθίστανται ανάπηροι εκτός υπηρεσίας και, εάν στην προκειμένη περίπτωση προηγήθηκε της απόλυσης η διερεύνηση της δυνατότητας παραμονής στη Σχολή Αστυφυλάκων με αναπροσαρμογή του προγράμματος σπουδών κατά τρόπο που να παρέχει τη δυνατότητα στον ενδιαφερόμενο να αναλάβει στη συνέχεια καθήκοντα, η εκπλήρωση των οποίων να καθίσταται δυνατή παρά την αναπηρία του. Στο πλαίσιο των επισημάνσεων αυτών, ο ΣτΠ ζήτησε την επανεξέταση της απόφασης απόλυσης και αναμένει την ανταπόκριση της Σχολής Αστυφυλάκων (υπόθεση 19266/2009).

2.4.1.5 Εύλογες προσαρμογές στο ωράριο απασχόλησης

Εργαζόμενος με αναπηρία ο οποίος απασχολείται σε δημοτική επιχείρηση ζήτησε τη διαμεσολάβηση του ΣτΠ, προκειμένου να του επιτραπεί να εργάζεται μόνον κατά την

απογευματινή βάρδια, λόγω ζαλάδων που αντιμετωπίζει τις πρωινές ώρες και προκαλούνται από κρανιοεγκεφαλική κάκωση την οποία είχε υποστεί στο παρελθόν. Από έγγραφο που προσκόμισε ο αναφερόμενος προέκυψε ότι η δημοτική επιχείρηση στην οποία εργάζεται έχει κυλιόμενο ωράριο, ότι οι εργαζόμενοι οφείλουν να εργάζονται εναλλάξ μια εβδομάδα πρωί και μια εβδομάδα απόγευμα και ότι είχε ήδη ληφθεί μέριμνα ώστε ο αναφερόμενος να εργάζεται ορισμένες ημέρες πρωί και ορισμένες ημέρες απόγευμα μέσα στην ίδια εβδομάδα, υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχει συναίνεση από τους λοιπούς εργαζομένους. Ο ΣτΠ απηύθυνε έγγραφο στη δημοτική επιχείρηση στην οποία, αφού εξέθετε το νομικό πλαίσιο για την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας, ζητούσε να πληροφορηθεί εάν έχουν ερωτηθεί οι υπόλοιποι εργαζόμενοι που απασχολούνται στο ίδιο αντικείμενο με τον αναφερόμενο για το ενδεχόμενο να απασχολούνται μόνο πρωινές ώρες, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν καθίσταται δυνατή η ικανοποίηση του αιτήματος του προσφεύγοντος με ενδεχόμενη συναινετική από την πλευρά των συναδέλφων του διευθέτηση. Ο ΣτΠ αναμένει την ανταπόκριση της υπηρεσίας (υπόθεση 24322/2009).

2.4.1.6 Αλλαγή καθηκόντων διδασκαλίας σε εκπαιδευτικό

Η ΕΣΑμεΑ υπέβαλε αναφορά στον ΣτΠ διαμαρτυρόμενη για διακριτική μεταχείριση σε βάρος εκπαιδευτικού Β΄/θμιας εκπαίδευσης ο οποίος είχε υποστεί μεταμόσχευση νεφρού. Σύμφωνα με την ΕΣΑμεΑ η διακριτική μεταχείριση συνίστατο στο γεγονός ότι, κατ' εντολή του αρμόδιου προϊσταμένου, ανατέθηκε στον συγκεκριμένο εκπαιδευτικό η διδασκαλία στη Β΄ τάξη του Λυκείου αντί της Γ΄ (στην οποία δίδασκε τα δύο προηγούμενα έτη) με το αιτιολογικό ότι ενδέχεται να χρειαστεί να απουσιάσει για μεγάλο χρονικό διάστημα εξαιτίας του βεβαρημένου ιατρικού του ιστορικού. Ο ΣτΠ εκτιμώντας τα περιστατικά που τέθηκαν υπ' όψιν του έκρινε ότι οι μαθητές της Γ΄ τάξης του Λυκείου, λόγω της προετοιμασίας τους για τη συμμετοχή τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, χρήζουν πράγματι ειδικής μέριμνας ως προς την διασφάλιση – κατά το δυνατόν – σταθερότητας στην τήρηση του προγράμματος διδασκαλίας και ότι, σε κάθε περίπτωση, η ανάθεση διδασκαλίας στις Α΄ και Β΄ τάξεις του Λυκείου δεν μπορεί να θεωρηθεί μείωση της προσωπικότητας ή αμφισβήτηση της επαγγελματικής ικανότητας ενός εκπαιδευτικού, σε βαθμό τουλάχιστον που να συνιστά μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή σε σχέση με την ανάθεση διδασκαλίας στη Γ΄ τάξη του Λυκείου (υπόθεση 22966/2009).

2.4.1.7 Εύλογες προσαρμογές σε ιδιωτική επιχείρηση

Η ΕΣΑμεΑ κατήγγειλε στον ΣτΠ τη μη εγκατάσταση ειδικού λογισμικού για τυφλή εργαζόμενη στον ΟΤΕ. Η προσφεύγουσα ένωση είχε ήδη απευθυνθεί και στο ΣΕΠΕ, τον αρμόδιο καθ' ύλην φορέα για τη διερεύνηση σχετικών καταγγελιών στον ιδιωτικό τομέα. Κατόπιν τούτου, ο ΣτΠ διέκοψε τη διερεύνηση της αναφοράς και την έθεσε στο αρχείο ως ιδιωτική διαφορά, μη εμπίπτουσα στην αρμοδιότητά του (υπόθεση 2010/2009).

2.4.1.8 Αδυναμία πρόσβασης δικαστικής υπαλλήλου σε χώρο σύγκλησης πειθαρχικού συμβουλίου που διενεργείται σε βάρος της

Η προσφεύγουσα, δικαστική υπάλληλος με αναπηρία και χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου, διαμαρτυρήθηκε για την αντικειμενική της αδυναμία να παρασταθεί σε συνεδρίαση πειθαρχικού συμβουλίου που διενεργήθηκε προκειμένου να διερευνηθεί πειθαρχικό της παράπτωμα. Συγκεκριμένα, το εν λόγω πειθαρχικό συμβούλιο

συγκλήθηκε στον πρώτο όροφο κτιρίου το οποίο δεν διαθέτει ανελκυστήρα, γεγονός το οποίο κατέστησε αδύνατη την πρόσβασή της σε αυτό. Ο ΣτΠ διέκοψε τη διερεύνηση της αναφοράς, λόγω του γεγονότος ότι στην αρμοδιότητά δεν υπάγονται οι δικαστικές αρχές (άρθρο 3 § 2 του ν.3094/2003). Η υπόθεση διαβιβάστηκε ωστόσο, στον Γραμματέα του Υπ. Δικαιοσύνης, προκειμένου να εξεταστεί από την Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης, με την παράκληση να ενημερωθεί και ο ΣτΠ για οποιαδήποτε εξέλιξη. Μέχρι σήμερα, ο ΣτΠ δεν έχει λάβει καμμία σχετική ενημέρωση (υπόθεση 5253/2009).

2.4.1.9 Δυσμενής μεταχείριση δικαστικής λειτουργού

Αντίστοιχη είναι η περίπτωση προσφεύγουσας, τέως Εισαγγελέως Πρωτοδικών, η οποία διαμαρτυρήθηκε για διακριτική μεταχείριση που υπέστη λόγω αναπηρίας από τον Προϊστάμενό της κατά την ανάθεση των καθηκόντων της. Ο ΣτΠ και σε αυτή την υπόθεση υποχρεώθηκε να θέσει την αναφορά στο αρχείο λόγω αδυναμίας διερεύνησης υποθέσεων που αφορούν δικαστικές αρχές. Διαβίβασε, ωστόσο την αναφορά στον Γεν. Γραμματέα του Υπ. Δικαιοσύνης με την παράκληση να τη θέσει υπόψη της Επιτροπής Ίσης Μεταχείρισης και να ενημερώσει και τον ΣτΠ για οποιαδήποτε εξέλιξη. Μέχρι σήμερα, ο ΣτΠ δεν έχει λάβει καμμία σχετική ενημέρωση (υπόθεση 9036/2009).

2.4.1.10 Υπαγωγή εκπαιδευτικού, γονέα τέκνου με αναπηρία σε καθεστώς μειωμένου ωραρίου

Εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και γονέας τέκνου με αναπηρία ζήτησε τη διαμεσολάβηση του ΣτΠ προς το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, προκειμένου να καταστεί δυνατή η αναγνώριση σε αυτόν δικαιώματος μειωμένου ωραρίου εργασίας, κατ' αναλογία με τα ισχύοντα για τους λοιπούς εργαζόμενους στο Δημόσιο τομέα που έχουν τέκνο με αναπηρία. Όπως είχε πράξει και σε προηγούμενες αναφορές με το ίδιο περιεχόμενο (βλ. Ετήσια Έκθεση για τις Διακρίσεις του έτους 2008 υπό § 2.4.1), ο ΣτΠ διέκοψε τη διερεύνηση της αναφοράς, κρίνοντας ότι το αίτημα για επεκτατική εφαρμογή των διατάξεων που αφορούν τη μείωση ωραρίου σε εργαζόμενους που είναι γονείς τέκνων με αναπηρία είναι θέμα που σχετίζεται με την υπηρεσιακή κατάσταση του υπαλλήλου και για τον λόγο αυτό εξαιρείται από τη διαμεσολαβητική του αρμοδιότητα. Η αναρμοδιότητα αυτή στο εν λόγω ζήτημα, δεν κάμπτεται από την ειδική αρμοδιότητα του ΣτΠ ως φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως αναπηρίας, διότι η οικεία νομοθεσία προϋποθέτει, είτε ο ίδιος ο εργαζόμενος να υπόκειται διάκριση στην εργασία του, είτε η φερόμενη διάκριση να σχετίζεται με την αναπηρία οικείου του προσώπου, γεγονός που δεν στοιχειοθετείτο στην προκειμένη περίπτωση. Επίσης, το ζήτημα της υπαγωγής σε καθεστώς μειωμένου ωραρίου στη νομοθεσία των διακρίσεων εμπίπτει στις διατάξεις περί λήψης μέτρων εύλογης προσαρμογής. Ως τέτοιο ωστόσο αφορά μόνον εργαζόμενους που είναι οι ίδιοι άτομα με αναπηρία. Προς τεκμηρίωση της άποψης αυτής, ο ΣτΠ παρέπεμψε σε απόφαση του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Απόφαση ΔΕΚ της 17^{ης} Ιουλίου 2008 στην υπόθεση C-303/06), με την οποία έγινε δεκτό ότι οι διατάξεις της Οδηγίας 2000/78 μπορούν να εφαρμοστούν και σε εργαζόμενους που δεν αντιμετωπίζουν οι ίδιοι κάποια αναπηρία, έχουν όμως υπό τη φροντίδα τους άτομα με αναπηρία, εφόσον στοιχειοθετείται διάκριση σε βάρος τους για λόγους που σχετίζονται με την αναπηρία των ατόμων που φροντίζουν. Στην ίδια απόφαση κρίθηκε επίσης ότι τα μέτρα

εύλογων προσαρμογών εφαρμόζονται μόνον σε εργαζόμενους που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι κάποια αναπηρία (υπόθεση 13751/2009).

2.4.1.11 Υπαγωγή συζύγου ατόμου με αναπηρία σε καθεστώς μειωμένου ωραρίου

Δημοτική υπάλληλος με αναπηρία διαμαρτυρήθηκε στον ΣτΠ διότι η δημόσια επιχείρηση στην οποία εργάζεται ο σύζυγός της απαίτησε να εξεταστεί η ίδια από υγειονομική επιτροπή της επιχείρησης, προκειμένου να διαπιστωθεί η αναπηρία της και να επιτραπεί στο σύζυγό της να κάνει χρήση του μειωμένου ωραρίου ως σύζυγος ατόμου με αναπηρία. Ο ΣτΠ έκρινε ότι η συγκεκριμένη υπόθεση, όπως και η ανωτέρω, αφορά στην πραγματικότητα ζήτημα υπηρεσιακής κατάστασης του συζύγου της αναφερομένης και διέκοψε τη διερεύνησή της, με το σκεπτικό που εκτέθηκε ανωτέρω ότι δηλαδή εν προκειμένω δεν στοιχειοθετείται διάκριση λόγω αναπηρίας στο πρόσωπο του ιδίου του εργαζόμενου, τα δε μέτρα εύλογων προσαρμογών δεν έχουν εφαρμογή σε εργαζόμενους που δεν είναι οι ίδιοι άτομα με αναπηρία (υπόθεση 21365/2009).

2.4.1.12 Αδυναμία αξιοποίησης μειωμένου ωραρίου λόγω μη έγκαιρης ενημέρωσης

Δημοτική υπάλληλος με αναπηρία υπέβαλε αναφορά στον ΣτΠ με την οποία ζητούσε τη διαμεσολάβησή του προκειμένου να αποζημιωθεί από την Υπηρεσία της για το λόγο ότι δεν την ενημέρωσε εγκαίρως ότι δικαιούται μείωση ωραρίου λόγω της αναπηρίας της, με αποτέλεσμα να στερηθεί το συγκεκριμένο ευεργέτημα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ο ΣτΠ έκρινε ότι η παράλειψη της Υπηρεσίας να ενημερώσει εγκαίρως την αναφερόμενη σχετικά με δικαίωμα σχετιζόμενο με την αναπηρία της δεν συνιστά κάποιου είδους διακριτική μεταχείριση από αυτές που απαγορεύει ο Ν. 3304/2005 (ήτοι άμεση ή έμμεση διάκριση, εντολή για διάκριση ή παρενόχληση) και, επομένως, η καταγγελλόμενη αυτή συμπεριφορά συνιστά θέμα που αφορά την εν γένει υπηρεσιακή κατάσταση της υπαλλήλου και για τον λόγο αυτό εξαιρείται από την αρμοδιότητά του (υπόθεση 23315/2009).

2.4.1.13 Καθυστέρηση απόσπασης

Εκπαιδευτικός με αναπηρία διαμαρτυρήθηκε στον ΣτΠ επειδή καθυστέρωσε η διαδικασία απόσπασης που είχε ζητήσει από την υπηρεσία της. Ο ΣτΠ κατά τη διερεύνηση της αναφοράς διαπίστωσε ότι η καθυστέρηση αυτή δεν συνιστούσε διάκριση λόγω αναπηρίας και διέκοψε τη διερεύνηση της αναφοράς, γνωστοποιώντας τις διαπιστώσεις του στην ενδιαφερόμενη (υπόθεση 22165/2009)

2.5. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΗΛΙΚΙΑΣ

2.5.1 Πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση

2.5.1.1 Διαγραφή σπουδαστή λόγω υπέρβασης ορίου ηλικίας

Προσφεύγων σπουδαστής διαμαρτυρήθηκε στον ΣτΠ για τη διαγραφή του από την Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών (ΣΜΥ) με την αιτιολογία ότι «δεν πληρεί τα απαιτούμενα προσόντα εισαγωγής στα ΑΣΕΙ-ΑΣΣΥ, ως προς το επιτρεπόμενο όριο ηλικίας». Σύμφωνα με τη νομοθεσία που διέπει τον Οργανισμό της Σχολής Μονίμων Υπαξιωματικών του Στρατού Ξηράς, οι υποψήφιοι των σχολών «... δεν πρέπει να έχουν υπερβεί το 21ο έτος της ηλικίας τους κατά την 31η Δεκεμβρίου του έτους

συμμετοχής τους στις εξετάσεις». Ο ΣτΠ με έγγραφό του προς τη ΣΜΥ επισήμανε ότι σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ.1 περ.7 του ν.3304/2005, οι διατάξεις του έχουν εφαρμογή και «...στην πρόσβαση σε όλα τα είδη και όλα τα επίπεδα επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης, επιμόρφωσης και επαγγελματικού αναπροσανατολισμού, συμπεριλαμβανομένης της απόκτησης πρακτικής επαγγελματικής εμπειρίας». Ειδικά για τις ένοπλες δυνάμεις ή τα σώματα ασφαλείας εξαιρέση από την εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων κατ'αρχήν είναι επιτρεπτή μόνο υπό την προϋπόθεση ότι «αφορά σε διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας ή αναπηρίας σχετικής με την Υπηρεσία» (άρθρο 8 παρ.4 του Ν. 3304/2005). Περαιτέρω, σύμφωνα με τις ανωτέρω διατάξεις διαφορετική μεταχείριση είναι θεμιτή, μόνο σε περίπτωση που η ηλικία «λόγω της φύσης των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου αυτές ασκούνται, αποτελεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση και εφόσον ο οικείος σκοπός είναι θεμιτός και η προϋπόθεση ανάλογη» (άρθρο 9 του Ν. 3304/2005).

Από τις ανωτέρω διατάξεις, ο ΣτΠ συνήγαγε ότι : «ο αποκλεισμός των υποψηφίων, οι οποίοι έχουν συμπληρώσει το 21^ο έτος της ηλικίας τους από την φοίτηση σε στρατιωτικές σχολές, καθώς και από το σύνολο των στρατιωτικών επαγγελματικών δραστηριοτήτων, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μέτρο παρεκκλίσεως που δικαιολογείται προδήλως από την ειδική φύση των εν λόγω επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή από τις ειδικές συνθήκες της ασκήσεώς τους, από την στιγμή που δεν φαίνεται να εξειδικεύεται περαιτέρω. Ειδικότερα δε όταν σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις για την εισαγωγή σε άλλες παραγωγικές σχολές το όριο ηλικίας, το οποίο προβλέπεται ως τυπική προϋπόθεση για την εισαγωγή σε αυτές, είναι ουσιαστικά αυξημένο». Η διαμεσολάβηση του ΣτΠ είχε θετική έκβαση στην περίπτωση του προσφεύγοντος, καθώς η αρμόδια υπηρεσία του Γενικού Επιτελείου Στρατού (ΓΕΣ) ανακάλεσε τελικώς την ανακλητική πράξη κατάταξής του και ο ενδιαφερόμενος συνεχίζει τη φοίτησή του στην ΣΜΥ. Πέρα όμως από τη συμμόρφωση με τις υποδείξεις του ΣτΠ στην ατομική περίπτωση, κρίνεται αναγκαία η αλλαγή της ισχύουσας νομοθεσίας αναφορικά με το ανώτατο όριο ηλικίας στις παραγωγικές σχολές των ενόπλων δυνάμεων, προκειμένου το εθνικό δίκαιο να εναρμονισθεί με τις διατάξεις του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου για την ίση μεταχείριση (υπόθεση 18763/2009).

2.5.2 Εργασία

2.5.2.1 Προσλήψεις Ελεγκτών Εναέριας Κυκλοφορίας στην ΥΠΑ

Το ζήτημα της επαρκούς αιτιολόγησης της θέσπισης ανώτατου ορίου ηλικίας για την πρόσληψη Ελεγκτών Εναέριας Κυκλοφορίας της ΥΠΑ είχε προκαλέσει το έτος 2008 την παρέμβαση του ΣτΠ και, οι ειδικότερες επισημάνσεις του είχαν περιληφθεί στην Έκθεση του ΣτΠ για τις διακρίσεις το έτος 2008 (βλ. Ετήσια Έκθεση Διακρίσεων 2008, σελ.14). Σε νεώτερο απαντητικό της έγγραφο- το οποίο μάλιστα υπέγραφε ο Υπουργός Μεταφορών και Επικοινωνιών- επί των επισημάνσεων αυτών του ΣτΠ, η Υ.Π.Α. απέδωσε την αναγκαιότητα ύπαρξης του ορίου ηλικίας των 30 ετών στους εξής λόγους: α) την απαιτούμενη μακροχρόνια και εντατική εκπαίδευση των νεοπροσλαμβανόμενων υπαλλήλων στις υπηρεσίες Ελέγχου Εναέριας Κυκλοφορίας (από τρία έως πέντε έτη), β) το γεγονός ότι οι εν ενεργεία Ελεγκτές Εναέριας Κυκλοφορίας υποβάλλονται, ανά διετία έως την ηλικία των 39 ετών και, ετησίως μετά τη συμπλήρωση των 40 ετών, σε σειρά ιατρικών εξετάσεων για έλεγχο της ιατρικής τους καταλληλότητας, τόσο για την απόκτηση όσο και για τη διατήρηση της ειδικότητάς τους, γεγονός που οδηγεί ήδη σε μείωση του διαθέσιμου ενεργού προσωπικού, καθώς

διαπιστώνονται προβλήματα (π.χ. απώλεια οπτικής – ακουστικής οξύτητας και λοιπών ανατακλαστικών) που συχνά οδηγούν ακόμη και σε απώλεια της ειδικότητας, γ) τα προαναφερόμενα, σε συνδυασμό με τις σκληρές συνθήκες εργασίας, οδηγούν σε μείωση του ωφέλιμου χρονικού διαστήματος που οι Ελεγκτές Εναέριας Κυκλοφορίας αποδίδουν στην υπηρεσία έως τη συνταξιοδότησή τους. Σύμφωνα δε με το ως άνω έγγραφο, εξετάζεται σε διεθνές επίπεδο το ενδεχόμενο περαιτέρω μείωσης των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης του προσωπικού αυτού του κλάδου, που ήδη κατά μέσο όρο επέρχεται στο 55^ο έτος της ηλικίας. Ο ΣτΠ έκρινε ότι, σε αντίθεση με την αρχικώς προβληθείσα, η αιτιολογία που περιλαμβάνεται στο ως άνω έγγραφο σχετικά με τη θέσπιση ανώτατου ορίου ηλικίας κατά την πρόσβαση στον κλάδο Ελεγκτών Εναέριας Κυκλοφορίας, κινείται κατ' αρχήν, εντός των επιτρεπόμενων ορίων που θέτουν οι διατάξεις του αρ. 11 του ν. 3304/05 για τη θεμελίωση δικαιολογημένης διαφορετικής μεταχείρισης λόγω ηλικίας. Ο ΣτΠ υποχρεώθηκε ωστόσο να διακόψει την περαιτέρω διερεύνηση της αναφοράς λόγω εκκρεμοδικίας (αρ. 3, παρ. 4 του ν. 3094/03), όταν ενημερώθηκε ότι ένας από τους προσφεύγοντες σε αυτόν κατέθεσε αίτηση ακύρωσης κατά της σχετικής προκήρυξης. Με την επισήμανση αυτή, ο ΣτΠ απέστειλε τελικό έγγραφο προς την Υ.Π.Α. και τον αρμόδιο Υπουργό Μεταφορών και Επικοινωνιών, τονίζοντας ωστόσο τη διαπίστωση ότι η αρχική αιτιολογία απόρριψης λόγω υπέρβασης του ανώτατου ορίου ηλικίας, δεν ήταν επαρκής και σύμφωνη με το περιεχόμενο του ως άνω προσφάτου απαντητικού εγγράφου της Υ.Π.Α.. Για τον λόγο αυτό, έκρινε αναγκαία την επαναδιατύπωση της αιτιολογίας, σύμφωνα με το περιεχόμενο του ως άνω εγγράφου, αλλά και της επικείμενης δικαστικής απόφασης (υποθέσεις 3186/2008 και 3530/2008)

2.5.2.2 Άρνηση πρόσληψης σε θέση προσωπικού φύλαξης σε κατάσταση κράτησης

Πολύτεκνη μητέρα, η οποία είχε τοποθετηθεί από την αρμόδια Επιτροπή του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (κατ' εφαρμογή του Ν. 2643/1998) σε θέση προσωπικού φύλαξης σε κατάσταση κράτησης, προσέφυγε τον Απρίλιο 2007 στον ΣτΠ, διαμαρτυρούμενη για την άρνηση του Υπουργείου Δικαιοσύνης να δεχτεί την τοποθέτησή της εξαιτίας υπέρβασης του προβλεπόμενου ορίου ηλικίας πρόσληψης. Η συγκεκριμένη τοποθέτηση επικυρώθηκε σε δεύτερο βαθμό τον Νοέμβριο του 2007, έπειτα από διαμεσολάβηση του ΣτΠ. Το Μάρτιο του 2008 το Τμήμα Διοίκησης Προσωπικού του Υπουργείου Δικαιοσύνης υπέβαλε προς το ΝΣΚ ερώτημα για το εάν μπορούσε να αρνηθεί την τοποθέτηση, παρά την επικύρωση αυτής σε δεύτερο βαθμό. Η Ολομέλεια του ΝΣΚ, με γνωμοδότηση που εξέδωσε το έτος 2009 απάντησε στο οικείο ερώτημα καταφατικά, κάνοντας δεκτό, μεταξύ άλλων, ότι το προβλεπόμενο όριο ηλικίας για την πρόσληψη προσωπικού φύλαξης σε κατάσταση κράτησης είναι νόμιμο και, κατά συνέπεια είναι νόμιμη η άρνηση του Υπουργείου Δικαιοσύνης να δεχθεί τοποθέτηση σε τέτοια θέση προσώπου που έχει υπερβεί το όριο ηλικίας. Τον Απρίλιο του 2009 ο ΣτΠ επενήλθε με έγγραφό του προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης, εμμένοντας στην αρχική του άποψη ότι, εν προκειμένω, παραβιάζεται η κείμενη νομοθεσία περί διακρίσεων λόγω ηλικίας, διότι δεν στοιχειοθετείται επαρκώς η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας που θα καθιστούσε θεμιτή τη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας, αφού δεν αιτιολογείται ειδικώς ότι η θέσπιση του συγκεκριμένου ανώτατου ορίου ηλικίας αποτελεί το μόνο πρόσφορο και αναγκαίο μέσο για την εξυπηρέτηση ενός θεμιτού σκοπού, όπως είναι η διαφύλαξη της επιχειρησιακής ικανότητας του προσωπικού φύλαξης στα καταστήματα κράτησης. Εν όψει αυτών, ο ΣτΠ κατέληγε στην πρόταση να υποβληθεί η αναφερόμενη στις ιατρικές εξετάσεις και αθλητικές δοκιμασίες που προβλέπονται και για τους λοιπούς υποψηφίους και, στην περίπτωση που τα

αποτελέσματα είναι θετικά, να προσληφθεί. Τελικώς, το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δεν έκανε αποδεκτές τις προτάσεις του ΣτΠ και ενέμεινε στην άρνηση τοποθέτησης της ενδιαφερόμενης υιοθετώντας τη γνωμοδότηση της Ολομέλειας του Ν.Σ.Κ (υπόθεση 5384/2007).

2.5.2.3 Άρνηση εγγραφής στο μητρώο ναυτικών

Ο προσφεύγων διαμαρτυρήθηκε στον ΣτΠ για την άρνηση εγγραφής του στο μητρώο ναυτικών («ναυτικό φυλλάδιο»), με την αιτιολογία ότι έχει υπερβεί το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας του. Πράγματι, σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ. 1 του ΠΔ 260/14-8-01 «... Απογράφονται σε ειδικό μητρώο και μέχρι να αποκτήσουν αποδεικτικό ναυτικής ικανότητας (δίπλωμα, πτυχίο ή άδεια) θεωρούνται ως “μαθητευόμενοι ναυτικοί”, όσοι συγκεντρώνουν τα παρακάτω ειδικά προσόντα: Α) Έχουν συμπληρώσει ημερολογιακά το 16ο έτος της ηλικίας τους και δεν έχουν υπερβεί το 40ο το οποίο θεωρείται ότι συμπληρώνεται την 31η Δεκεμβρίου του έτους απογραφής». Ο ΣτΠ με έγγραφό του προς το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας επισήμανε ότι θα πρέπει να υφίσταται ειδική αιτιολογία για τη θέσπιση θεμιτών ορίων ηλικίας, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που θέτει ο ν. 3304/05 για τη διασφάλιση της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως ηλικίας. Ειδικότερα, η οικεία ρύθμιση θα πρέπει να εξυπηρετεί συγκεκριμένο θεμιτό σκοπό, να υπαγορεύεται από τη φύση των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου αυτές ασκούνται και να κρίνεται απολύτως πρόσφορη και αναγκαία. Η Διεύθυνση Ναυτικής Εργασίας, του Υπουργείου στο απαντητικό έγγραφό της επισήμανε ότι η θέσπιση ανώτατου ορίου ηλικίας στους προς απογραφή ναυτικούς, εφαρμόζεται ενιαία και σχετίζεται με τις κοινά αναγνωρισμένες ιδιαιτερότητες του ναυτικού επαγγέλματος και την άμεση συνάφεια που έχει η άσκησή του με τη διασφάλιση συνθηκών ασφάλειας της ανθρώπινης ζωής στη θάλασσα, προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος, αλλά και της παρουσίας στη θάλασσα. Επιπλέον, επισημάνθηκε ότι η είσοδος στο ναυτικό επάγγελμα ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας περιορίζει για αντικειμενικούς λόγους την επιλεξιμότητά τους και συγκεκριμένα, διότι δημιουργεί μη επαληθεύσιμες προσδοκίες για σταδιοδρομία και περιορίζει δραστικά τις δυνατότητες εκπλήρωσης των προϋποθέσεων της νομοθεσίας για την παροχή συντάξεως από τον οικείο φορέα ασφάλισης.

Κατά τη διερεύνηση της υπόθεσης από τον ΣτΠ προέκυψαν τα εξής: Η είσοδος στο ναυτικό επάγγελμα λαμβάνει χώρα με την εγγραφή στο μητρώο ναυτικών. Συνεπώς η διαδικασία απογραφής, αποτελεί προϋπόθεση για τη λήψη αποδεικτικού ναυτικής ικανότητας και την ενασχόληση με σειρά επαγγελματικών δραστηριοτήτων που απαιτούν αυξημένα προσόντα, φυσικές δυνατότητες και ικανότητες. Κοινή επίσης υποχρέωση του συνόλου των επαγγελματιών ναυτικών, είναι η παροχή συνδρομής σε πρόσωπα που την χρειάζονται και η κατάσβεση πυρκαγιών σε περιπτώσεις που αυτό απαιτηθεί. Για τον λόγο αυτό, προϋπόθεση για την απογραφή στο ειδικό μητρώο είναι η επιτυχής αποφοίτηση από το βασικό κύκλο σπουδών Σχολής Σωστικών & Πυροσβεστικών Μέσων. Το ΔΕΚ, με την από 12/01/2010 απόφασή του (υπόθεση C-229/08) έκρινε ως θεμιτή τη θέσπιση ορίου ηλικίας στην εθνική νομοθεσία της Γερμανίας για την πρόσληψη δημοσίων υπαλλήλων στο πυροσβεστικό σώμα. Το Δικαστήριο, εκτίμησε επιστημονικά στοιχεία που τέθηκαν υπ’ όψιν του, από τα οποία προέκυπτε η σταδιακή μείωση των αναπνευστικών λειτουργιών, των φυσικών αντοχών και της ευρωστίας του μυϊκού συστήματος με την πάροδο της ηλικίας. Με βάση τα στοιχεία αυτά, έκρινε λοιπόν ότι άτομα που μετέχουν σε «... κατάσβεση πυρκαϊών, σε παροχή συνδρομής σε χρήζοντα αυτής πρόσωπα, σε εργασίες συνδεόμενες

με την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαχείριση των ζημιών από θεομηνίες, σε παροχή βοήθειας στα ζώα και σε σύλληψη επικινδύνων ζώων, καθώς και σε εργασίες υποστήριξης όπως η συντήρηση και ο έλεγχος του εξοπλισμού οχημάτων επέμβασης...» οφείλουν να έχουν ιδιαίτερα αυξημένες σωματικές ικανότητες. Οι ικανότητες αυτές μπορούν να θεωρηθούν ως ουσιαστική και καθοριστική προϋπόθεση υπό την έννοια του άρθρου 4, παρ. 1 της Οδηγίας, και να δικαιολογήσουν με θεμιτό τρόπο τη διάκριση λόγω ηλικίας. Λαμβανομένων υπ' όψιν των ανωτέρω, ο ΣτΠ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εισαγωγή ανώτατου ορίου ηλικίας κατά την διαδικασία απογραφής των ναυτικών βρίσκει νόμιμο έρεισμα στο άρθρο 4, παράγραφος 1 της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ και αποτελεί δικαιολογημένη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας, σύμφωνα με το άρθρο 11 του ν.3304/2005 (υπόθεση 3803/2009).

2.5.2.4 Όριο ηλικίας σε προσλήψεις στην Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία

Προσφεύγων στον ΣτΠ διαμαρτυρήθηκε για τη θέσπιση ορίου ηλικίας σε προσλήψεις στην Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία για συγκεκριμένες κατηγορίες θέσεων. Ο ΣτΠ απεύθυνε έγγραφο προς την ΕΑΒ ζητώντας την ειδική αιτιολόγηση του ορίου ηλικίας που τίθεται για τις προσλήψεις αυτές, επισημαίνοντας την κατ' αρχήν απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ηλικίας, σύμφωνα με τον ν.3304/2005. Η ΕΑΒ στην απάντησή της προς τον ΣτΠ επεσήμανε ότι η θέσπιση ηλικιακού ορίου προβλέφθηκε, κατόπιν έκδοσης σχετικής Υπουργικής Απόφασης, η οποία έθετε το 45 έτος της ηλικίας ως όριο πρόσληψης για ορισμένες κατηγορίες θέσεων. Για την αιτιολόγηση της θέσπισης του ορίου αυτού, προβλήθηκαν ως λόγοι: α) η φύση των απαιτούμενων δραστηριοτήτων για τις συγκεκριμένες θέσεις, β) το γεγονός ότι με απόφαση του Υπουργού Υγείας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων ήδη από το έτος 1984 όλο το προσωπικό της εταιρίας ανήκει στα βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, με αποτέλεσμα μεγάλο μέρος του προσωπικού, λόγω και του ήδη μεγάλου μέσου όρου ηλικίας να συνταξιοδοτείται τα επόμενα πέντε χρόνια, και γ) ότι απαιτείται μεγάλος χρόνος εκπαίδευσης για τις θέσεις αυτές και υψηλό κόστος, το οποίο πρέπει να αποσβεστεί. Ο ΣτΠ έκρινε ότι οι λόγοι αυτοί εμπίπτουν στους επιτρεπούς λόγους απόκλισης από την αρχή της ίσης μεταχείρισης λόγω ηλικίας, διότι είναι σύμφωνα με την οικεία νομολογία του ΔΕΚ (υπόθεση 16193/2009).

2.5.2.5 Όριο ηλικίας σε προκήρυξη για μετατάξεις

Προσφεύγουσες στον ΣτΠ διαμαρτυρήθηκαν για τα όρια ηλικίας που έθεσε το Γενικό Χημείο του Κράτους σε προκήρυξη που αφορούσε μετατάξεις. Το όριο ηλικίας είχε τεθεί μόνο για τους υποψήφιους της κατηγορίας Π.Ε χημικών, δηλαδή μόνο για 24 από τις 305 θέσεις. Το ΓΧΚ δεν αιτιολόγησε επαρκώς στον Σ.τΠ τη θέσπιση του ως άνω ορίου ηλικίας στις προκηρύξεις που ήδη διενεργήθηκαν, δεσμεύτηκε ωστόσο, για την κατάργηση του σε επόμενες προκηρύξεις (υπόθεση 3093/2009).

2.6. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

2.6.1. Λογοκρισία σε παράσταση της Εθνικής Λυρικής Σκηνής

Ο ΣτΠ έγινε αποδέκτης αναφοράς ΜΚΟ με την οποία η προσφεύγουσα οργάνωση διαμαρτυρήθηκε για την περικοπή μιας ερωτικής σκηνής φιλιού μεταξύ αρρένων καλλιτεχνών στην επίσημη πρεμιέρα της παράστασης του έργου “Ρούσαλκα” στην Εθνική Λυρική Σκηνή (ΕΛΣ), τον Μάρτιο του 2009, την οποία απέδωσε σε ομοφοβική λογοκρισία την οποία προκάλεσαν με τη στάση τους μέλη της Ορχήστρας

της Λυρικής Σκηνής (ΟΛΣ). Σύμφωνα με την αναφορά και τα επισυναπτόμενα έγγραφα, κατά την πρεμιέρα της παράστασης, μέλη της ορχήστρας εφέροντο να μοιράζουν στην είσοδο της Λυρικής Σκηνής ανακοίνωση του συνδικαλιστικού τους οργάνου, μαζί με την επίσημη σύνοψη του έργου, στην οποία εκφράζονταν ο έντονος προβληματισμός των μελών της ΟΛΣ για την σκηνοθετική απόδοση του Libretto και την πρόσδοση *“στον κεντρικό ήρωα του έργου ομοφυλοφιλικών τάσεων με ακραίες σκηνές”*.

Ο ΣτΠ εκτιμώντας το σύνολο των στοιχείων που τέθηκαν υπ’ όψιν του, αλλά και σχετικά δημοσιεύματα, έκρινε κατ’ αρχήν ότι η υπόθεση αυτή, δεν μπορεί να εξετασθεί υπό το πρίσμα των διατάξεων του ν.3304/2005, αφού αυτές προϋποθέτουν κατ’ αρχήν άμεσα βλαπτόμενο πρόσωπο, το οποίο υπόκειται διάκριση στην εργασία του για λόγους που αφορούν τον σεξουαλικό προσανατολισμό του. Κατόπιν των διαπιστώσεων αυτών, ο ΣτΠ εξέτασε την αναφορά στο πλαίσιο της κατά τον ν.3094/2003 γενικής αρμοδιότητάς του και έκρινε ότι υποβάλλεται παραδεκτώς, στο σκέλος που αφορά την ελευθερία της τέχνης στην παθητική της διάσταση, ως δικαίωμα δηλαδή του κοινού να παρακολουθήσει την ελεύθερη καλλιτεχνική απόδοση της επιλεγείσας παράστασης και εφόσον βεβαίως διαπιστωθούν πράξεις ή παραλείψεις διοικητικών οργάνων. Επί της ουσίας, ο ΣτΠ έκρινε ότι η Εθνική Λυρική Σκηνή στο πλαίσιο εξυπηρέτησης του σκοπού της, όπως αυτός προσδιορίζεται στην παρ. 2 του άρθρου 10 του ν.2273/1994, επέλεξε να φιλοξενήσει στη σκηνή της το συγκεκριμένο έργο, ήδη αρκετούς μήνες πριν την πρεμιέρα της παράστασης, γνωρίζοντας το περιεχόμενό του και, χωρίς να επιδιώξει καμμία παρέμβαση στην καλλιτεχνική έμπνευση της δημιουργού του. Ωστόσο, εκ του αποτελέσματος φαίνεται ότι δεν κατέστη τελικώς δυνατή η διασφάλιση παροχής της καλλιτεχνικής αυτής υπηρεσίας, όπως τουλάχιστον είχε δημοσιευθεί και προαναγγελθεί δημοσίως. Ο ΣτΠ έκρινε επίσης ότι η έκφραση της ομοερωτικής επιθυμίας στην τέχνη δεν μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς που προσδίδουν αποδοκιμασία στη συγκεκριμένη ερωτική επιθυμία και στην εκδήλωσή της. Η δε απόδοση ομοφυλοφιλικής ερωτικής επιθυμίας σε έναν ήρωα μυθοπλασίας και η εκδήλωσή της με ένα ερωτικό φιλί επί σκηνής, λαμβανομένης υπ’ όψιν της εξέλιξης των κοινωνικών ηθών, ούτε αποτελεί *«ακραία σκηνή»*, ούτε μπορεί να εκληφθεί, ως προσβλητική προστατευόμενου έννομου αγαθού, των φερόμενων ως θιγόμενων από αυτό.

Στο πλαίσιο της παρέμβασης αυτής, ζήτησε με έγγραφά του τις απόψεις, τόσο του Προϊσταμένου της ΟΛΣ, όσο και του Προέδρου της ΕΛΣ για τα καταγγελλόμενα περιστατικά. Από την απάντηση του Προϊσταμένου της ΟΛΣ, προέκυψε ότι ορισμένες αντιδράσεις των μελών της ΟΛΣ κάμφθηκαν κατόπιν δικής του παρέμβασης, γεγονός που επέτρεψε τελικά την πραγματοποίηση της παράστασης. Από την απάντηση του Αντιπροέδρου της ΕΛΣ στις αρχές του 2010, δεν προέκυψε κανένα συγκεκριμένο στοιχείο σχετικά με τα καταγγελλόμενα περιστατικά. Ο Αντιπρόεδρος της ΕΛΣ επισήμανε ότι το νέο ΔΣ της ΕΛΣ -τα μέλη του οποίου στο μεταξύ διάστημα είχαν στο σύνολό τους σχεδόν αντικατασταθεί- αδυνατεί να τοποθετηθεί για γεγονότα προγενέστερα της ανάληψης των καθηκόντων του. Μολονότι θα μπορούσε να είναι κατανοητή η στάση αυτή στο βαθμό που συνδέεται με την αντικειμενική αδυναμία άμεσης γνώσης κρίσιμων στοιχείων που περιήλθαν σε γνώση της προηγούμενης Διοίκησης της ΕΛΣ, δεν συνάδει με την αρχή της συνέχειας της Διοίκησης, η οποία επιβάλλει την ενημέρωση και την τοποθέτηση των νέων μελών του ΔΣ ακόμη και για γεγονότα που προηγήθηκαν της ανάληψης των καθηκόντων τους. Ο ΣτΠ έκρινε ωστόσο, εξαιρετικά σημαντική τη διαβεβαίωση από την πλευρά του Αντιπροέδρου της ΕΛΣ περί αντίθεσης του ΔΣ σε ενδεχόμενες

διακρίσεις ως προς τον σεξουαλικό προσανατολισμό των ατόμων κατά την απόληψη καλλιτεχνικών υπηρεσιών. Επίσης, ο ΣτΠ έκρινε ιδιαίτερα σημαντική τη δέσμευση της ΕΛΣ να διασφαλίσει την ελεύθερη παροχή καλλιτεχνικών υπηρεσιών, εφόσον ανακύψει σχετικό ζήτημα στο μέλλον, καθώς και την ετοιμότητά της να επιβάλλει σχετικές κυρώσεις. Με τις διαπιστώσεις αυτές, ο ΣτΠ διέκοψε την περαιτέρω διερεύνηση της αναφοράς γνωστοποιώντας τις τελικές διαπιστώσεις του στον προσφεύγοντα και στη Διοίκηση της ΕΛΣ και της ΟΛΣ (υπόθεση 5027/2009)

2.6.2 Ανάκληση άδειας λειτουργίας καταστήματος υγειονομικού ενδιαφέροντος

Ο ΣτΠ έγινε αποδέκτης αναφοράς ιδιοκτήτριας επιχείρησης με την οποία διαμαρτυρήθηκε για την ανάκληση της άδειας λειτουργίας καταστήματος υγειονομικού ενδιαφέροντος που διατηρούσε σε νησί του Αιγαίου, για λόγους που, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της, αφορούσαν τον σεξουαλικό της προσανατολισμό. Ειδικότερα, η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ότι η αρμόδια δημοτική αρχή δεν προέβη σε ανανέωση της άδειας λειτουργίας της επιχείρησής της, με την επίκληση ύπαρξης και διατήρησης παράνομης κατασκευής σε αυτήν, η οποία ωστόσο υπέκρυπτε έμμεση διάκριση λόγω του σεξουαλικού της προσανατολισμού. Επίσης, η προσφεύγουσα διαμαρτυρήθηκε για την χορήγηση απευθείας άδειας σε άλλο πρόσωπο από την εμπλεκόμενη δημοτική αρχή χωρίς προηγούμενη προκήρυξη και τήρηση των νόμιμων προϋποθέσεων. Σε συνέχεια εγγράφου του ΣτΠ προς τον εμπλεκόμενο Δήμο, ο Δήμος αρνήθηκε τους ισχυρισμούς της ενδιαφερόμενης και επικαλέστηκε συγκεκριμένες παραβιάσεις της ισχύουσας νομοθεσίας σχετικά με τη λειτουργία καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος από την πλευρά της προσφεύγουσας. Ο ΣτΠ υποχρεώθηκε ωστόσο να διακόψει την περαιτέρω διερεύνηση της υπόθεσης λόγω μη ανταπόκρισης της ενδιαφερόμενης στην προσκόμιση στοιχείων, προκειμένου να ελεγχθούν οι ισχυρισμοί του Δήμου (υπόθεση 13202/2009).

3. ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΩΣ ΦΟΡΕΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΙΣΗΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

3.1. ΣΥΝΘΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

Κατά το έτος 2009, δεν διαπιστώθηκε κάποια σημαντική βελτίωση σε επίπεδο κεντρικού ή περιφερειακού σχεδιασμού στο ζήτημα της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των τσιγγάνων ή των επιμέρους προβλημάτων που αντιμετωπίζει η ευάλωτη αυτή πληθυσμιακή ομάδα. Ως εν μέρει θετικό, θα μπορούσε να αποτιμηθεί το γεγονός ότι, η παρέμβαση της Αρχής ήταν καίριας σημασίας για την αποτροπή εκδιώξεων τσιγγάνων από χώρους στους οποίους έχουν αυθαιρέτως εγκατασταθεί. Μολαταύτα και, παρά τις σαφείς, επανειλημμένες και επίμονες, συστάσεις της Αρχής, τόσο προς την περιφερειακή όσο και προς την κεντρική διοίκηση, για την ανάληψη άμεσων μέτρων για την αντιμετώπιση των οξυμμένων προβλημάτων, δεν διαφαίνεται, τουλάχιστον μέχρι στιγμής, κάποιος κεντρικός σχεδιασμός προς αυτή την κατεύθυνση ή έστω επιμέρους περιφερειακοί σχεδιασμοί, οι οποίοι να προσφέρονται ως ελπιδοφόρο παράδειγμα για την περαιτέρω ανάληψη πρωτοβουλιών και δράσεων.

Όπως ειδικότερα είχε επισημάνει ο ΣτΠ στην Έκθεση του 2008, αλλά εξακολουθεί να διαπιστώνει συστηματικά και από σχετικές αναφορές που κατατέθηκαν το έτος 2009, ιδιαίτερος κρίσιμη εμφανίζεται η κοινωνική ένταση που προκαλείται από αντιδράσεις πολιτών που διαμένουν κοντά σε περιοχές που είναι εγκατεστημένοι τσιγγάνοι. Η απουσία αποφασιστικής και συντονισμένης πολιτικής και κοινωνικής στήριξης της πληθυσμιακής αυτής ομάδας, αλλά και εκείνων των συμπολιτών μας που ενδεχομένως πλήττονται κατ' αποτέλεσμα από την απουσία τέτοιων μέτρων στήριξης δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ένταση και τη διόγκωση της έντασης αυτής με απρόβλεπτες συνέπειες. Περαιτέρω, η απουσία μηχανισμών και φορέων δημόσιας μεσολάβησης και κοινωνικής ειρήνευσης διατηρεί και οξύνει την κατάσταση. Ο ΣτΠ ως φορέας προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης έχει επανειλημμένα παρέμβει, στο πλαίσιο ατομικών αναφορών πολιτών προς την κατεύθυνση αυτή, επιχειρώντας να κατευνάσει την ένταση και να διαμεσολαβήσει προς αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνευσης.

Παρακάτω παρατίθενται υποθέσεις που κατατέθηκαν εντός του έτους 2009 και αφορούν τις συνθήκες διαβίωσης των ρομά, το αίτημα μετεγκατάστασής τους, αλλά και τις επαπειλούμενες εκδιώσεις τους. Στις υποθέσεις αυτές περιλαμβάνονται και εκείνες, που υποβλήθηκαν μεν σε προηγούμενα έτη, η διερεύνησή τους ωστόσο ολοκληρώθηκε το 2009 ή έτυχαν εξελίξεων εντός του έτους αυτού.

3.1.1 Προστασία από εκδιώσεις - υποχρέωση μετεγκατάστασης αστέγων τσιγγάνων

3.1.1.1 Έκδοση πρωτοκόλλων διοικητικής αποβολής στην περιοχή Δενδροποτάμου Μενεμένης

Κάτοικοι της περιοχής Δενδροποτάμου του Δήμου Μενεμένης προσέφυγαν στον ΣτΠ διαμαρτυρόμενοι για την επαπειλούμενη αποβολή τους από τον εκεί οικισμό λόγω εκτέλεσης έργων (διάνοιξη οδού) στην περιοχή. Ο ΣτΠ στην παρέμβασή του προς τον Δήμο, επισήμανε ότι σύμφωνα με το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο, ο αρμόδιος ΟΤΑ έχει υποχρέωση όχι μόνο να απέχει από οποιαδήποτε ενέργεια βίαιης αποβολής των διαβιούντων στον οικισμό, αλλά ταυτόχρονα στο πλαίσιο των νομίμων αρμοδιοτήτων του υπέχει υποχρέωση λήψης των αναγκαίων μέτρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος στέγασης των κοινωνικά ευπαθών ομάδων, οι οποίες διαβιούν στην διοικητική του περιφέρεια. Ο ΣτΠ τόνισε επίσης, όπως άλλωστε το πράττει παγίως σε αντίστοιχες περιπτώσεις, ότι βασική αρχή που οφείλει να διέπει οποιοδήποτε εγχείρημα απομάκρυνσης των ρομά από τον χώρο όπου επί μακρόν διαβιούν, δεν μπορεί παρά να στοχεύει είτε στην οριστική επίλυση του ζητήματος της μόνιμης εγκατάστασής τους, είτε στην προσωρινή λύση παροχής χώρου κατάλληλου για την άμεση μετεγκατάστασή τους μέχρι να καταστεί δυνατή η μόνιμη εγκατάστασή τους. Αποτέλεσμα των ενεργειών αυτών ήταν η μη εκτέλεση των πρωτοκόλλων αποβολής από την ανωτέρω έκταση των εκεί διαβιούντων ρομά, χωρίς όμως να έχουν ληφθεί μέχρι στιγμής μέτρα για την μετεγκατάστασή τους (υπόθεση 13545/2009).

3.1.1.2 Ασφαλιστικά μέτρα του Δήμου Κω για απομάκρυνση των τσιγγάνων της περιοχής

Δεν έχει υπάρξει πρόοδος στο ζήτημα μετεγκατάστασης του μικρού αριθμού των οικογενειών τσιγγάνων που είναι εγκατεστημένοι στο παλιό εργοστάσιο της ΑΒΙΚΩ (βλ. Ετ. Εκθ. 2008). Οι τσιγγάνοι εγκαταστάθηκαν εκεί, μετά την αρχική εκδίωξή τους και κατεδάφιση των παραπηγμάτων τους, το έτος 2008, από το χώρο που ήσαν εγκατεστημένοι, στην είσοδο της πόλης της Κω, με επίκληση επικείμενες εργασίες για τη δημιουργία οδού/πάρκου. Οι συνθήκες διαβίωσης τους είναι άθλιες και εξαιρετικά επικίνδυνες για την ασφάλειά τους. Η Δημοτική Αρχή της Κω επικαλέστηκε μάλιστα την επικινδυνότητα αυτή, προκειμένου να καταθέσει ασφαλιστικά μέτρα ζητώντας την απομάκρυνσή τους στο Πρωτοδικείο της Κω, αίτημα το οποίο, ωστόσο, απερρίφθη από το Δικαστήριο. Περαιτέρω, μολονότι ο ΣτΠ έχει συστήσει στο Δήμο συγκεκριμένα μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, αλλά και για την ενεργοποίηση της διαδικασίας μετεγκατάστασης τους, οι προτάσεις του αυτές δεν έχουν γίνει αποδεκτές, χωρίς μάλιστα να έχει αντιπροταθεί από την πλευρά της δημοτικής αρχής οποιαδήποτε άλλη εναλλακτική λύση (υπόθεση 1464/2008).

3.1.2 Συνθήκες διαβίωσης - Ζητήματα εγκατάστασης και μετεγκατάστασης

3.1.2.1 Οι εγκαταστάσεις στο Κορωπί –πλησίον Αττικής οδού

Η απουσία παρέμβασης για την αντιμετώπιση του ζητήματος της εγκατάστασης των Ρομά στον Δήμο Κρωπίας, παραπλεύρως της Αττικής οδού έχει οδηγήσει στην ανεξέλεγκτη και υπό άθλιες συνθήκες εγκατάσταση σημαντικού αριθμού τσιγγάνων στην περιοχή. Η περιβαλλοντική ρύπανση, η καταστροφή υψηλής παραγωγικότητας καλλιεργήσιμης γης, η υπό αναξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωση, η στέρηση δυνατότητας εκπαίδευσης σε μεγάλο αριθμό παιδιών, η παραβατική βιοποριστική δραστηριότητα ορισμένων μελών της ομάδας, καθιστά το πρόβλημα σταθερά διογκούμενο και την ανάγκη άμεσης ενεργοποίησης όλων των εμπλεκόμενων φορέων επιτακτική. Το από 8.10.2009 έγγραφο του 1^{ου} Τμήματος της Δ/σης Γεν. Αστυνόμευσης γενικά επιβεβαιώνει τις ως άνω διαπιστώσεις, στις οποίες είχε καταλήξει ο ΣτΠ, κατόπιν επιτόπιας επίσκεψης στην περιοχή. Για τους μακροχρονίως εγκατεστημένους στο Δήμο Κρωπίας έλληνες τσιγγάνους (στη γειτονιά που βρίσκεται στο ΒΑ άκρο του οικισμού του Κορωπίου πλησίον της Περιφερειακής οδού), η Δημοτική Αρχή έχει υποβάλλει από τον Ιούλιο του έτους 2005, επιχειρησιακό σχέδιο το οποίο ωστόσο ακόμη δεν έχει εγκριθεί από τη Δ/ση Αναπτυξιακών Προγραμμάτων του Υπουργείου Εσωτερικών. Προσφάτως κοινοποιήθηκε στον ΣτΠ απόφαση της Επιτροπής του άρθρου 2. παρ. 1 της ΚΥΑ ΓΠ/23641/3.1.03 της Περιφέρειας Αττικής, με την οποία γνωστοποιήθηκε στην Αρχή ότι η πλειονότητα του πληθυσμού Ρομά που κατοικεί στην περιοχή δεν εμπίπτει στις προϋποθέσεις που αναφέρονται στην εν λόγω ΚΥΑ, καθόσον δεν θεωρείται πλέον μετακινούμενος πληθυσμός. Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι ο καταυλισμός εμπίπτει στις διατάξεις περί αυθαιρέτων, χωρίς να διατυπώνεται οποιαδήποτε ενέργεια ή σχεδιασμός που να προδιαγράφει την πρόθεση των αρμόδιων αρχών για την αντιμετώπιση του υφιστάμενου προβλήματος (υπόθεση 18454/2007).

3.1.2.2 Μετεγκατάσταση σε ακατάλληλο χώρο στο Δήμο Λευκάδας

Στη πόλη της Λευκάδας το ζήτημα της μετεγκατάστασης μικρού αριθμού (περίπου 10) οικογενειών ελλήνων τσιγγάνων παραμένει σε εκκρεμότητα, αφού κατόπιν υπόδειξης της Δημοτικής αρχής οι τσιγγάνοι έχουν εγκατασταθεί σε εντελώς

ακατάλληλο χώρο στον πρώην ΧΥΤΑ της πόλης, στην περιοχή «Αλυκές», γεγονός που εγείρει και πάλι ζήτημα σύννομης και αποτελεσματικής δράσης της τοπικής αυτοδιοίκησης. Στην περιοχή που είναι εγκατεστημένοι σήμερα οι τσιγγάνοι είναι σε εξέλιξη έργο ανάπλασης του χώρου για δημιουργία πάρκου. Στην περιοχή πραγματοποιούνται επίσης μεγάλης κλίμακας χωματουργικές εργασίες για την υγειονομική ταφή των απορριμμάτων. Μολονότι το έργο αυτό, το οποίο χρηματοδοτείται από την Ε.Ε., σχεδιάστηκε ενώ ήταν γνωστή η παρουσία των τσιγγάνων, ωστόσο δεν ελήφθη εγκαίρως καμία μέριμνα για τη μετεγκατάσταση ή τη στέγασή των διαβιούντων στην περιοχή τσιγγάνων σε υποδεικνυόμενο κατάλληλο χώρο. Επισημαίνεται ότι στον οικισμό διαβεί μικρός αριθμός οικογενειών που επιδεικνύουν σημαντικό βαθμό κοινωνικής ενσωμάτωσης, γεγονός που καθιστά ευχερέστερη την ανεύρεση λύσης στο στεγαστικό τους πρόβλημα. Ο Δήμος Λευκάδας έχει προτείνει πρόσφατα χώρο για την προσωρινή έστω εγκατάστασή τους, χωρίς ωστόσο ο χώρος αυτός να κρίνεται κατάλληλος για τους εξής ειδικότερους λόγους: α. Έχει άμεση γειτνίαση με τον εν ενεργεία ΧΥΤΑ της πόλης, β. Στον περίγυρο του χώρου υπάρχει χαντάκι αποστράγγισης των απορριμμάτων της χωματερής, γ. Βρίσκεται πλησίον των εγκαταστάσεων Βιολογικού Καθαρισμού της πόλης, δ. οι ανωτέρω λόγοι καθιστούν τον χώρο υγειονομικά ακατάλληλο για την εγκατάστασή τους έστω και προσωρινά. Για το ζήτημα αυτό, μολονότι η ο ΣτΠ έχει γνωστοποιήσει ήδη τις προτάσεις του προς τον Δήμο, αλλά και την προσφεύγοντα οργάνωση (Διεθνής Αμνηστία), δεν έχει υπάρξει ακόμη θετική εξέλιξη, μολονότι η αποφυγή της βίαιης εκδίωξης των τσιγγάνων από το χώρο που βρίσκονται τώρα εγκατεστημένοι, αποτελεί αυτοτελώς ιδιαίτερα θετική εξέλιξη. Επίσης, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η βοήθεια που παρέχεται από τον Δήμο στους εγκατεστημένους στην περιοχή ρομα τη διάθεση τροφίμων, ρουχισμού και άλλων αναλώσιμων υλικών. Χωρίς να υποτιμάται η αξία της αρωγής αυτής, ωστόσο δεν μπορεί να υποκαταστήσει την υποχρέωση για την μόνιμη και μακροπρόθεσμη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους. Προς αυτή την κατεύθυνση προτίθεται να εξακολουθήσει την παρέμβασή του ο ΣτΠ (υπόθεση 16760/2009).

3.1.2.3 Σε εκκρεμότητα η μετεγκατάσταση στο Κρανίδι

Ο ΣτΠ με δύο έγγραφα του προς τον Δήμο Κρανιδίου ζήτησε από τη Δημοτική Αρχή αφενός στοιχεία που αφορούν τον αριθμό των προσώπων που διαμένουν στον οικισμό, καθώς και ειδικότερα στοιχεία για τυχόν εξελίξεις που έχουν επέλθει και αφορούν τις συνθήκες διαβίωσής τους, αλλά και ενημέρωση σχετικά με τις ενέργειες στις οποίες έχει ήδη προβεί ή προτίθεται να προβεί η δημοτική αρχή, προκειμένου να βελτιωθούν οι αναξιοπρεπείς συνθήκες υπό τις οποίες εξακολουθούν να διαβιούν οι τσιγγάνοι της περιοχής, διατηρώντας μάλιστα βιοποριστικές δραστηριότητες που δημιουργούν περαιτέρω προβλήματα και εντάσεις με τον λοιπό τοπικό πληθυσμό. Ο ΣτΠ δεν έχει λάβει μέχρι στιγμής καμία έγγραφη απάντηση στα ως άνω έγγραφα του, θα εξακολουθήσει ωστόσο επίμονα τις προσπάθειές του προκειμένου να κινητοποιήσει τις αρμόδιες τοπικές αρχές για τη λήψη μέτρων (υπόθεση 20489/08).

3.1.3 Διακινδύνευση κοινωνικής ειρήνης από αντιδράσεις πολιτών κατά της εγκατάστασης ή της διατήρησής της εγκατάστασης τσιγγάνων στην περιοχή τους

3.1.3.1 Οξυμμένο το πρόβλημα στον Βοτανικό

Μολονότι ο ΣτΠ διέκοψε την περαιτέρω διερεύνηση αναφορών (13986/06 και 12036/07) για το ζήτημα των Ρομά του Βοτανικού, μετά την εκπόνηση σχετικού Πορίσματος, οι κάτοικοι της περιοχής προσέφυγαν εκ νέου στην Αρχή καθόσον το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν εξακολουθεί να υφίσταται και μάλιστα να επιτείνεται λόγω της περαιτέρω αύξησης του πληθυσμού των Ρομά που συγκεντρώνεται στην περιοχή, αλλά και της εξακολούθησης οχληρών βιοποριστικών δραστηριοτήτων από την πλευρά των εκεί εγκατεστημένων ρομά (καύση καλωδίων, κτλ.). Προσφάτως, ο ΣτΠ πληροφορήθηκε ότι με χρηματοδότηση του Υπουργείου Εσωτερικών πρόκειται να εκπονηθεί μελέτη για εξεύρεση κατάλληλου χώρου στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής για τη μετεγκατάσταση των αλλοδαπών Ρομά. Ωστόσο, μέχρι στιγμής ο ΣτΠ δεν έχει ενημερωθεί για το στάδιο στο οποίο βρίσκεται η ως άνω μελέτη, πολλώ δε μάλλον για τα αποτελέσματα αυτής. Συνεπώς, οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης των ρομά στην περιοχή εξακολουθούν υφιστάμενες, η δε κοινωνική ένταση οξύνεται λόγω των συνεπειών που υφίστανται οι περίοικοι της περιοχής από τη διατήρηση της ανέλεγκτης εγκατάστασης και την εξακολούθηση παράνομων βιοποριστικών δραστηριοτήτων. Ο ΣτΠ αντιλαμβανόμενος τους κινδύνους που ελλοχεύουν στη διατήρηση της ανέλεγκτης αυτής κατάστασης, απέστειλε προσφάτως σχετικό με τα ζητήματα αυτά έγγραφο προς την αρμόδια Δ/ση του Υπουργείου Εσωτερικών (υπόθεση 7611/2009).

3.1.3.2 Παγίως κρίσιμη η κατάσταση στον Ασπρόπυργο

Τα μακροχρόνια προβλήματα της περιοχής οφειλόμενα στην αυθαίρετη εγκατάσταση μεγάλου αριθμού τσιγγάνων και τη συστηματική παράλειψη των αρμόδιων αρχών να λάβουν πρόσφορα μέτρα για το ζήτημα της εγκατάστασής τους έχουν απασχολήσει συστηματικά τον ΣτΠ στο πλαίσιο διερεύνησης σχετικών αναφορών, η πλειονότητα των οποίων μάλιστα προέρχεται από περιοίκους της περιοχής. Μέχρι στιγμής δεν έχει σημειωθεί καμμία έμπρακτη εξέλιξη, γεγονός που διαιωνίζει τα ήδη υφιστάμενα προβλήματα και οξύνει περαιτέρω τις σχέσεις μεταξύ των διαβιούντων τσιγγάνων και των κατοίκων της περιοχής. Η περίπτωση του Ασπροπύργου εμφανίζει την ιδιαιτερότητα ότι η δημοτική αρχή, λόγω του αριθμητικού όγκου των τσιγγάνων που είναι εγκατεστημένοι στην περιοχή φαίνεται να μεταθέτει τις ευθύνες στην κεντρική διοίκηση, θεωρώντας ότι το ζήτημα χρήζει συνολικής και κεντρικής αντιμετώπισης. Χωρίς να υποτιμάται η ιδιαιτερότητα που εμφανίζει η περίπτωση του Ασπροπύργου και η υποχρέωση της κεντρικής διοίκησης να την συνεκτιμήσει, το γεγονός αυτό δεν απαλλάσσει την τοπική διοίκηση από το μερίδιο ευθύνης ή αρμοδιότητας που της αναλογεί ή έστω να επιχειρεί τη συστηματική πίεση προς την κεντρική διοίκηση στην κατεύθυνση υλοποίησης συγκεκριμένων δικών της προτάσεων. Η πρόσφατη αναφορά αναμένεται να προκαλέσει νέα κεντρική παρέμβαση της Αρχής (υπόθεση 23808/2009).

3.1.3.3 Ένταση και στο Αιτωλικό-Αιτωλοακαρνανίας

Μολονότι η ενασχόληση της Αρχής με το ζήτημα της εγκατάστασης των τσιγγάνων στο Δήμο Αιτωλικού είναι μακρόχρονη δεν προκύπτει καμμία εξέλιξη στο ζήτημα της μετεγκατάστασης των τσιγγάνων, γεγονός που επιτείνει τις ήδη οξυμμένες σχέσεις με τους περιοίκους της περιοχής. Η Αρχή δεν έχει πρόσφατη ενημέρωση για το στάδιο υλοποίησης του σχεδίου δημιουργίας οικισμού και την εκεί μετεγκατάσταση των αστέγων τσιγγάνων της περιοχής. Εντούτοις, οι καταγγελίες περιοίκων για συνεχιζόμενες σε βάρους τους δολιοφθορές και καθημερινή όχληση από τις παράνομες βιοποριστικές δραστηριότητες των τσιγγάνων εξακολουθούν και διαταράσσουν την κοινωνική ειρήνη και συνοχή (υποθέσεις 12807/06 και 9901/06).

3.1.3.4 Αυτοψία κλιμακίου του ΣτΠ στη νέα Αρτάκη Εύβοιας

Μετά την αποστολή εγγράφου τον Ιούνιο του 2009 προς τον Γενικό Γραμματέα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, τον Νομάρχη Εύβοιας και τον Δήμαρχο Ν. Αρτάκης, κλιμάκιο του ΣτΠ πραγματοποίησε αυτοψία στην ως άνω περιοχή τον Οκτώβριο του 2009. Από τη διενεργηθείσα αυτοψία προέκυψε ότι στην περιοχή της Ν. Αρτάκης, σε αντίθεση με τα καταγγελλόμενα στην Αρχή, δεν επιβεβαιώθηκε ότι υφίσταται οξύ πρόβλημα οφειλόμενο στην ολιγοήμερη, προσωρινή στάθμευση στην περιοχή «παραλία» διερχομένων από την πόλη τσιγγάνων κατά τους θερινούς μήνες. Το ίδιο ισχύει και για την περιοχή «Φυτιές» στην οποία τσιγγάνοι έχουν εγκαταστήσει σε χώρο ιδιοκτησίας τους, έκτασης άνω των 500 τμ, λυόμενο οικίσκο, όπου και διαβιούν. Ο Δήμαρχος μάλιστα, που ήταν παρών κατά τη διάρκεια της αυτοψίας στον χώρο αυτό, ανταποκρινόμενος στις διαμαρτυρίες των ενοίκων για την μή ύπαρξη κάδου αποκομιδής απορριμμάτων, προσφέρθηκε να καλύψει άμεσα την ανάγκη αυτή και να πραγματοποιεί τακτική αποκομιδή σκουπιδιών. Ωστόσο, σοβαρότατο πρόβλημα ως προς τις συνθήκες διαβίωσής τους αντιμετωπίζουν οι Ρομά που είναι εγκατεστημένοι στην περιοχή «Παπάγου». Στην περιοχή αυτή, αλλοδαποί Ρομά είναι εγκατεστημένοι σε παλιά εγκαταλελειμμένη κτηριακή εγκατάσταση, η οποία στο παρελθόν χρησιμοποιείτο ως ορνιθοτροφείο. Η ακαταλληλότητα και η επικινδυνότητα του κτιρίου καθιστά την άμεση μετακίνησή τους επιτακτική. Σημειώνεται ότι οι ένοικοι του χώρου αυτού καταβάλουν, ανά οικογένεια ποσό 100 έως 150 ευρώ στον ιδιοκτήτη του κτίσματος, προκειμένου να το χρησιμοποιούν ως κατοικία. Οι συνολικές διαπιστώσεις του ΣτΠ αναμένεται να αποτελέσουν αντικείμενο νέας παρέμβασης εντός του έτους 2010 (υπόθεση 20485/2008).

3.1.3.5 Περιοχή Χαραυγής - Χαλκίδα Εύβοιας

Στην εκτός σχεδίου περιοχή «Χαραυγή» του Δήμου Χαλκίδας, σε χώρο όπου παρατηρείται έντονη αυθαίρετη δόμηση, ιδιοκτήτες αυθαιρέτων ζήτησαν μέσω του «Πολιτιστικού - Εξωραϊστικού» Συλλόγου τους την παρέμβαση της Αρχής με σκοπό πρωτίστως την άσκηση πίεσης στις αρμόδιες αρχές προκειμένου να επιτευχθεί η ένταξη της περιοχής τους στο πολεοδομικό σχέδιο της Χαλκίδας και την απομάκρυνση εγκαταστάσεων του ΧΥΤΑ της περιοχής, αλλά και οικιών των εκεί διαβιούντων τσιγγάνων. Η διαμεσολάβηση του ΣτΠ επικεντρώθηκε σε συστάσεις προς τον Δήμο για την αποφυγή ενεργειών που αντιβαίνουν στη νομοθεσία περί ίσης μεταχείρισης και προστασίας ευάλωτων ομάδων. Παράλληλα, ο ΣτΠ εκτιμώντας ότι σημαντικό μέρος των προβλημάτων οφείλεται στην διαιώνιση του καθεστώτος οικιστικής ανομίας στην περιοχή ζήτησε από τις αρμόδιες υπηρεσίες να εξετάσουν το ενδεχόμενο, σε συνεργασία με το Υπουργείο Περιβάλλοντος, άμεσης έγκρισης τοπικού ρυμοτομικού σχεδίου στην περιοχή της Χαραυγής, αξιοποιώντας τις ευεργετικές διατάξεις του στεγαστικού προγράμματος αποκατάστασης των τσιγγάνων (άρθρο 6 του ν. 2790/2000). Στην κατεύθυνση αυτή, άκρως ενθαρρυντική ήταν η ανταπόκριση του Υπουργείου Περιβάλλοντος, το οποίο με έγγραφο της Γενικής Διεύθυνσης Πολεοδομίας, στις αρχές του έτους 2010, υιοθετεί τις ως άνω θέσεις της Αρχής. Ο ΣτΠ παρακολουθεί την υλοποίηση του σχεδίου ένταξης της περιοχής «Χαραυγή» στο σχέδιο πόλης της Χαλκίδας, καθώς και την περαιτέρω εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των κατοίκων της περιοχής, διατηρώντας τακτική επικοινωνία και επαφές, τόσο με τους εμπλεκόμενους τοπικούς φορείς, όσο και με κατοίκους της περιοχής (υποθέσεις 15676/2009, 19469/2009).

3.1.3.6 Βοϊδολίβαδο Αγρινίου

Παρά την παρέμβαση της Αρχής με έγγραφό της προς τον Δήμαρχο Αγρινίου και τη διενέργεια αυτοψίας τον Φεβρουάριο του 2009, δεν έχει σημειωθεί κάποια θετική εξέλιξη σε ό,τι αφορά, είτε την απαλλοτρίωση ιδιωτικού οικοπέδου εντός του οποίου έχουν εγκατασταθεί τσιγγάνοι, είτε τη δημιουργία νέου οικισμού στο πλαίσιο του ολοκληρωμένου προγράμματος για την κοινωνική ένταξη των τσιγγάνων. Εν προκειμένω, φαίνεται να μην υπάρχει ικανοποιητική συνεργασία μεταξύ του Δήμου και του Υπουργείου Εσωτερικών, καθόσον ο Δήμος υποστηρίζει ότι το Υπουργείο Εσωτερικών αρνείται ή καθυστερεί τη χρηματοδότηση των προτεινόμενων από τον Δήμο δράσεων, ενώ το Υπουργείο υποστηρίζει ότι αναμένει από το Δήμο τα απαραίτητα στοιχεία προκειμένου να τα εκτιμήσει και να προχωρήσει στην έγκριση των δράσεων αυτών (υποθέσεις 8410/06 και 1970/07).

3.1.3.7 Δροσερό-Ξάνθης

Ενθαρρυντική εξέλιξη αποτελεί η ανταπόκριση της Νομαρχίας Ξάνθης στην παρέμβαση της Αρχής για ένταξη του εν λόγω οικισμού στο σχέδιο πόλης. Σε συνέχεια της παρέμβασης αυτής, ο Δήμος Ξάνθης με έγγραφό του ζήτησε την παραχώρηση δημόσιας έκτασης από την ΚΥΔ, για το σκοπό δημιουργίας σχολείου και παιδικού σταθμού στον οικισμό Δροσερό Ξάνθης, αίτημα το οποίο διαβιβάστηκε από την Κ.Υ. Ξάνθης προς τη Δ/ση Δημόσιας Περιουσίας του Υπουργείου Οικονομικών. Η ένταξη στο σχέδιο πόλης θα διευκολύνει τη δημιουργία βασικών υποδομών στον οικισμό για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Ο ΣτΠ έχει αποστείλει ήδη έγγραφο προς το Υπουργείο Οικονομικών με θέμα την άμεση προώθηση του αιτήματος του Δήμου Ξάνθης για την παραχώρηση της ΔΚ ΒΚ 2060 δημόσιας έκτασης στον Δήμο, προκειμένου να αξιοποιηθεί για την κατασκευή νέου σχολείου στην περιοχή Δροσερό και να ενταχθεί στο πρόγραμμα του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) (υποθέσεις 16576/2008 και 4639/2007).

3.1.3.8 Άβαντος-Αλεξανδρούπολης

Μέχρι σήμερα δεν έχει επέλθει σημαντική βελτίωση στις συνθήκες διαβίωσης, στο καθεστώς ιδιοκτησίας ιδιωτικής γης/κατοικιών και λειτουργίας σχολείων, παιδικών σταθμών, αλλά και του ιατροκοινωνικού κέντρου, ωστόσο συνεχίζεται χωρίς να έχει ολοκληρωθεί η ένταξη όλου του οικισμού στο σχέδιο πόλης (υπόθεση 6174/2007).

3.2 Ειδικότερη δράση στο πλαίσιο του στρατηγικού σχεδίου δράσης για τους τσιγγάνους

Κατά το έτος 2009, ο ΣτΠ εκπόνησε ειδική έκθεση για τη δημοτολογική τακτοποίηση των ελλήνων τσιγγάνων. Η έκθεση αυτή υπαγορεύθηκε από την επικαιρότητα και την αναγκαιότητα της τακτοποίησης αυτής, λόγω των διαπιστωμένων προβλημάτων που αντιμετωπίζει συστηματικά αυτή η ομάδα πληθυσμού σε ολόκληρο το φάσμα της διοικητικής δράσης και ιδίως στην περίπτωση της στεγαστικής αποκατάστασης. Το πρόβλημα σχετίζεται με το γεγονός ότι η διοίκηση είναι εθισμένη να γνωρίζει και ν' αναγνωρίζει μόνον όσους διαθέτουν μόνιμη κατοικία, ενώ για τους υπόλοιπους η έλλειψη ή αβεβαιότητα της στέγης συνεπφέρει αδυναμία πρόσβασης στη μίαν ή την άλλη κοινωνική παροχή ή άσκηση δικαιώματος. Έτσι, το πρόσφατο ευρύ πρόγραμμα χρηματοδότησης στέγης μέσω τραπεζικών δανείων με την εγγύηση του δημοσίου απευθύνεται εν τέλει μόνο σε όσους είναι ήδη δημοτολογικά τακτοποιημένοι και

αποδεικνύουν μόνιμη κατοικία. Τούτο όμως αποτελεί εγγενή αδυναμία και αντίφαση του συστήματος και αφήνει εκτός κρατικής στήριξης εκείνους ακριβώς που τη χρειάζονται.

Στην πράξη, οι μόνοι τσιγγάνοι που μεριμνούν για την ενημέρωση των σχετικών εγγραφών τους είναι ακριβώς εκείνοι που εμφανίζουν και το μεγαλύτερο δείκτη ενσωμάτωσης και συμμετοχής στη κοινωνική ζωή της χώρας, διαθέτοντας ταυτοχρόνως σαφή μόνιμη κατοικία. Επί πλέον, παράγοντες αναγόμενοι σε κοινωνικά χαρακτηριστικά όπως η περιοδική κινητικότητα και ο αναλφαβητισμός, ματαιώνουν σε μεγάλο βαθμό την ολοκλήρωση κάθε επιχείρησης καταγραφής. Έτσι, σήμερα πολλοί έλληνες τσιγγάνοι δεν διαθέτουν κανένα τεκμήριο ιθαγένειας, διατελούν δηλαδή σε καθεστώς αντίστοιχο με εκείνο των αλλοδαπών. Επί πλέον, με δεδομένο το σχετικό θεσμικό πλαίσιο, οι κατά περίπτωση αρμόδιοι δήμοι αποκτούν στην πράξη απεριόριστη σχεδόν διακριτική ευχέρεια εκτίμησης σχετικά με τη συνδρομή των προϋποθέσεων για την εγγραφή στα δημοτολόγια και τη χορήγηση βεβαίωσης μόνιμου κατοίκου, με αποτέλεσμα ορατούς κινδύνους καταχρήσεων.

Ο Συνήγορος του Πολίτη εισηγήθηκε στην έκθεση τρεις εναλλακτικές εκδοχές ενός προγράμματος ταχείας, ασφαλούς και αποτελεσματικής καταγραφής, αξιοποιώντας την εμπειρία προηγούμενων εγχειρημάτων αθρόας δημοτολόγησης μελών ευπαθών ομάδων. Το πρώτο αφορούσε ομοίως τους έλληνες τσιγγάνους, που τακτοποιήθηκαν δημοτολογικά με εγκυκλίους του Υπουργείου Εσωτερικών (1978-79) κατ' εφαρμογή των διατάξεων του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας περί ανιθαγενών γεννημένων σε ελληνικό έδαφος. Το δεύτερο αφορούσε ομογενείς παλινοστήσαντες από την πρώην ΕΣΣΔ, που τακτοποιήθηκαν δημοτολογικά με υπουργικές αποφάσεις (1990-93) βάσει διεθνών συνθηκών του μεσοπολέμου περί ιθαγένειας ομογενών. Οι εναλλακτικές εκδοχές του προτεινόμενου προγράμματος εκκινούν με το δεδομένο ότι οι έλληνες τσιγγάνοι, ακόμη και οι αδημοτολόγητοι, διαθέτουν ήδη από τη γέννησή τους την ελληνική ιθαγένεια δυνάμει ουσιαστικών διατάξεων του Κώδικα, οπότε δεν τίθεται θέμα πολιτογράφησης.

Απλούστερη εμφανίζεται η εκδοχή της απλής εφαρμογής του ισχύοντος νομικού πλαισίου που διέπει τον καθορισμό ιθαγένειας, οπότε όσοι μεν διαθέτουν αποδεικτικά στοιχεία προγονικής ιθαγένειας θα τα επικαλεσθούν ως «αδήλωτοι», οι δε υπόλοιποι θα επικαλεσθούν ανιθαγένεια και γέννηση στην Ελλάδα. Αν δεν μπορεί ν' αποδειχθεί η γέννηση, θα πρέπει προηγουμένως να συνταχθεί σχετική ληξιαρχική πράξη με δικαστική απόφαση, ή να προσκομισθεί κάποιο από τα ήδη προβλεπόμενα εναλλακτικά αποδεικτικά. Μετά την πράξη καθορισμού, οι ενδιαφερόμενοι θα εγγράφονται σε δημοτολόγιο. Η ανωτέρω διαδικασία είναι ευχερέστερα εφαρμόσιμη, καθ' όσον δεν απαιτεί καν νέα ρύθμιση. Στο σύνολό της, ωστόσο, παραμένει εξαιρετικά χρονοβόρα λόγω της σύρρευσης επαλλήλων φάσεων, ενώ παρίσταται αμφίβολο το κατά πόσο μπορεί, διατηρώντας τον ισχύοντα περιοριστικό πίνακα εναλλακτικών δικαιολογητικών, να συμπεριλάβει σημαντικό αριθμό πραγματικών δικαιούχων.

Η δεύτερη εκδοχή συνίσταται στην παράκαμψη του καθορισμού ιθαγένειας και τη δημοτολόγηση βάσει ληξιαρχικών εγγραφών. Για τη διαδικασία αυτή απαιτείται νομοθετική ρύθμιση, με την οποία η τυπική διαδικασία καθορισμού θα αντικατασταθεί από συνοπτική και αθρόα αναγνώριση ιθαγένειας βάσει ειδικής απογραφής. Το αρμόδιο όργανο θα καταγράφει τους έλληνες τσιγγάνους με ελεύθερη εκτίμηση αποδεικτικών μέσων, και στη συνέχεια ο Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας θα εκδίδει βεβαίωση καταγραφής η οποία ταυτόχρονα θα επέχει θέση

πράξης καθορισμού ιθαγένειας και εντολής για εγγραφή στο δημοτολόγιο. Για την υλοποίηση της εγγραφής, οι ενδιαφερόμενοι θα προσκομίζουν ληξιαρχική πράξη γέννησης, και αν εκείνη δεν υπάρχει διαθέσιμη, θα απαιτείται να συνταχθεί με δικαστική απόφαση ή να υποκατασταθεί από άλλα προβλεπόμενα εναλλακτικά αποδεικτικά μέσα. Η διαδικασία αυτή είναι ταχύτερη από την προηγούμενη, προβληματίζει ωστόσο, η πρόταξη της ληξιαρχικής τακτοποίησης, καθώς απαιτεί την εξ' αρχής σύνταξη λεπτομερών πράξεων βάσει πλασματικών ή επισφαλών στοιχείων ώστε να πιστοποιηθεί πλήρης αλληλουχία σχέσεων συγγένειας, ενώ παραμένει υπερβολικά μεγάλη η συνολική διάρκεια της διαδικασίας.

Η τρίτη εκδοχή συνίσταται στην απ' ευθείας δημοτολόγηση, δηλαδή κατά παράκαμψη τόσο του καθορισμού ιθαγένειας, όσο και της ληξιαρχικής εγγραφής. Για τη διαδικασία αυτή απαιτείται νομοθετική ρύθμιση, με την οποία η μεν διαδικασία τυπικού καθορισμού θα αντικατασταθεί από συνοπτική και αθρόα αναγνώριση ιθαγένειας βάσει ειδικής απογραφής, η δε δημοτολογική εγγραφή θα καταστεί κατ' εξαίρεση δυνατή, ακόμη και χωρίς προηγούμενη ληξιαρχική πράξη γέννησης. Το αρμόδιο όργανο θα καταγράφει τους έλληνες τσιγγάνους και θα προκαλεί αυτεπαγγέλτως την εγγραφή τους στο δημοτολόγιο βάσει των στοιχείων της ειδικής απογραφής, δηλαδή χωρίς ξεχωριστή πράξη καθορισμού ιθαγένειας ή ακόμη και χωρίς τα συνήθως απαιτούμενα πλήρη στοιχεία. Η διαδικασία αυτή είναι απλούστερη και ταχύτερη από τις δύο προηγούμενες. Απαιτεί τη σύνταξη μιας μόνον διοικητικής πράξης κατ' άτομο, και όχι σχετική δικαστική απόφαση, ακόμη και όταν τα στοιχεία είναι ελλιπή και αποδεικνύονται με συμβατικά μέσα. Βασικό μειονέκτημα της εκδοχής αυτής, σε αντιστάθμισμα της ταχύτητας, απλότητας και μαζικότητας που προσφέρει, είναι το ενδεχόμενο καταχώρισης ελλιπών ή αδιασταύρωτων στοιχείων. Το μειονέκτημα αυτό, ωστόσο, είναι επιδεκτικό περαιτέρω εκ των υστέρων διορθώσεων, εφόσον ήδη θα έχει διασφαλιστεί ένα καθεστώς θεσμικής «ορατότητας» των δημοτολογημένων.

Ωστόσο, ο οσοδήποτε άρτιος νομοθετικός σχεδιασμός δεν αρκεί σε βάθος χρόνου αν δεν συνοδευθεί από μέτρα μακροπρόθεσμης επικοινωνιακής στρατηγικής. Η κατάλληλη προετοιμασία της όλης διαδικασίας, ιδιαίτερα δε η διάχυσή της στις νεότερες γενιές μέσω της εκπαίδευσης, θα μπορέσει να διαλύσει κάθε σχετική διστακτικότητα ή προκατάληψη και να παράσχει το υπόβαθρο για την κοινωνική ενσωμάτωση και την απρόσκοπτη άσκηση των ατομικών και συλλογικών δικαιωμάτων των ελλήνων τσιγγάνων.

3.2. ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΑΙ ΕΜΒΑΘΥΝΣΗ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΟΓΝΩΣΙΑ

3.2.1. Εκπαίδευση στελεχών του Συνηγόρου του Πολίτη και προσφορά εκπαίδευσης

Κατά το 2009 συνεχίστηκε η εντατική συνεργασία και ανταλλαγή τεχνογνωσίας του Συνηγόρου του Πολίτη με άλλους φορείς, εντός και εκτός της Ελλάδας, που δραστηριοποιούνται σε θέματα εφαρμογής και προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Παράλληλα, αξιοποιώντας τη γνώση και την εμπειρία του, ο Συνήγορος του Πολίτη συμμετείχε σε σειρά επιμορφωτικών σεμιναρίων που στόχο είχαν την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση σε θέματα καταπολέμησης των διακρίσεων στον χώρο της εργασίας. Τον Ιούνιο του 2009 ο ΣτΠ, στο πλαίσιο του προγράμματος «Ευνομία» διοργάνωσε συνάντηση εμπειρογνομόνων με τίτλο:

«Διερευνώντας πρότυπα και μέτρα για τη θεσμική ορατότητα των Ρομά»
Η συνάντηση αποσκοπούσε στο διάλογο και τη διαδραστική επικοινωνία μεταξύ των εξειδικευμένων εθνικών φορέων προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης και των αρμοδίων διεθνών οργανισμών που ασχολούνται με τα θέματα των Ρομά. Στόχος του συνεδρίου ήταν η αναζήτηση των προτεραιοτήτων για τις πολιτικές προστασίας και προώθησης των δικαιωμάτων των Ρομά στην Ευρώπη, όπως προκύπτουν από:
α)πρακτικές ή στρατηγικές των εθνικών φορέων προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης, β)πρακτικές της διοίκησης και γ) πρωτοβουλίες και συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης κυρίως μέσα από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Γραφείου του Επιτρόπου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Υπατος Αρμοστής για τις Εθνικές Μειονότητες, Γραφείο Δημοκρατικών θεσμών και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Οργανισμός για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου). Τα συμπεράσματα της συνάντησης βρίσκονται αναρτημένα στον δικτυακό τόπο http://www.synigoros.gr/eunomia/gr_news.htm

3.2.2 Δράση του Συνηγόρου του Πολίτη για την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού

Ο Συνήγορος του Πολίτη, στο πλαίσιο της αρμοδιότητας του ως φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης σύμφωνα με το Ν.3304/2005 (Οδηγία Ε.Ε. 78/2000), εξέδωσε ενημερωτικό φυλλάδιο περί προστασίας από διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, το οποίο διανεμήθη στην εκδήλωση «Φεστιβάλ Υπερηφάνειας - Athens Pride», στην πλατεία Κλαυθμόνος, το Σάββατο 13/06/2009.

3.2.3 Συμμετοχή σε εθνικά και διεθνή δίκτυα για την καταπολέμηση των διακρίσεων

Το 2009 αποτελεί το έκτο έτος ενεργού συμμετοχής του Συνηγόρου του Πολίτη στο ευρωπαϊκό Δίκτυο Equinet, ένα δίκτυο οριζόντιας σύνδεσης και συντονισμού των επίσημων φορέων για την υλοποίηση των κοινοτικών Οδηγιών κατά των διακρίσεων στις χώρες της ΕΕ και στις υπό ένταξη χώρες. Ο ΣτΠ συμμετέχει πλέον ενεργά σε όλες τις ομάδες εργασίας του δικτύου(“Dynamic interpretation”, “Policy Formation” “Promotion of Equality” “Strategic enforcement”) και εκπροσωπείται συστηματικά στις συναντήσεις που πραγματοποιούνται ετησίως για την οργάνωση των εργασιών τους, αλλά και την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τα θέματα διακρίσεων στο πλαίσιο επιλεγμένων δράσεων της εκάστοτε ομάδας. Το έτος 2009 στέλεχος του ΣτΠ εξελέγη μέλος του ΔΣ του Δικτύου, γεγονός που αναμένεται να ενδυναμώσει τις σχέσεις με το Δίκτυο, την εκπροσώπηση του ΣτΠ σε αυτό, αλλά και να συνεισφέρει στη συνεκτίμηση εθνικών ιδιαιτεροτήτων κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση στρατηγικών δράσεων και πρωτοβουλιών του Δικτύου. Επισημαίνεται, ότι ο ΣτΠ, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο Δίκτυο, ανέλαβε το 2009 την πρωτοβουλία, αλλά και τον συντονισμό των δράσεων του Δικτύου, προκειμένου να αποτιμηθούν οι διακρίσεις που υφίστανται οι Ρομά στην Ευρώπη, αλλά και η αποτελεσματικότητα της προστασίας στο πλαίσιο της οικείας κοινοτικής οδηγίας. Η πρωτοβουλία αυτή κατέληξε μετά από δύο συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα (Ιούνιος 2009) και το Παρίσι (Οκτώβριος 2009) στη διατύπωση Γνώμης, η οποία παρουσιάστηκε στη Σύνοδο Κορυφής για τους Ρομά στην Κόρντομπα, τον Μάρτιο του 2010 (βλ. σχετ. <http://www.equineteurope.org/435.html>)

Επιπλέον, ο Συνήγορος του Πολίτη συμμετέχει στην Εθνική Ομάδα Εργασίας του προγράμματος «Για τη διαφορετικότητα/κατά των διακρίσεων», η οποία συστάθηκε το 2005 και αποτελεί πρωτοβουλία της Γενικής Διεύθυνσης Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ίσων Ευκαιριών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το πρόγραμμα αποσκοπεί στον συντονισμό των δράσεων των εθνικών φορέων, στους οποίους έχει ανατεθεί η εποπτεία και η προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Στο πλαίσιο του προγράμματος αυτού, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην ενθάρρυνση οργανώσεων που εκπροσωπούν ευπαθείς ομάδες που υφίστανται διακρίσεις να δραστηριοποιηθούν ενεργώς στο πεδίο της ενημέρωσης για τις εξελίξεις που έχουν επέλθει στο νομοθετικό πλαίσιο κατά των διακρίσεων και της ανάδειξης καλών πρακτικών εφαρμογής.

4. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τη φετινή χρονιά δημοσιοποιήθηκαν δύο διεθνείς εκθέσεις σχετικά με την κατάσταση των διακρίσεων στην Ελλάδα. Η Επιτροπή του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD), με τη λήξη της 75^{ης} συνόδου της (Γενεύη, 3-28.8.2009), δημοσίευσε τις «Καταληκτικές Παρατηρήσεις» της για την Ελλάδα (Βλ. σχετ)

<<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/co/CERD.C.GRC.CO.19.doc>>. Στο εκτενές πόρισμά της η Επιτροπή, αφού έλαβε υπ' όψη τόσο τις εκθέσεις διεθνών οργανισμών, της επίσημης ελληνικής αντιπροσωπείας και μη κυβερνητικών οργανώσεων, όσο και την αναλυτική συζήτηση που διεξήχθη επί των εκθέσεων αυτών, προέβη σε σειρά διαπιστώσεων και υποδείξεων, μεταξύ άλλων και σχετικά με:

- τη μεταχείριση ευπαθών ομάδων (αιτούντες άσυλο, μετανάστες, ασυνόδευτοι ανήλικοι, ρομά, έλληνες πολίτες αυτοπροσδιοριζόμενοι ως μέλη μειονοτήτων),
- την εξασφάλιση θεμελιωδών δικαιωμάτων των μειονοτήτων (εκπαίδευση, ελευθερία συνένωσης, θρησκευτική ελευθερία),
- την ποινική αντιμετώπιση πράξεων ή στερεοτύπων ρατσισμού και μισαλλοδοξίας,
- την κοινωνική διαβούλευση για την καταπολέμηση του ρατσισμού,
- την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων κοινωνικής ένταξης και των διαδικασιών παροχής έννομης προστασίας.

Ειδικά σε σχέση με τις διαδικασίες παροχής έννομης προστασίας, η Επιτροπή συνόψισε ως εξής τις διαπιστώσεις και συστάσεις της: *«καλωσορίζει την ψήφιση του νόμου 3304/2005 ... και τις νέες αρμοδιότητες για την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης στο δημόσιο τομέα, που ανέλαβε ο Συνήγορος του Πολίτη ... σημειώνει τη διασπορά αρμοδιοτήτων ανάμεσα στον Συνήγορο του Πολίτη, την Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης και την Επιθεώρηση Εργασίας ... καθώς ο Συνήγορος του Πολίτη είναι το μόνο ανεξάρτητο σώμα, η Επιτροπή συνιστά στο κράτος μέλος να εξετάσει το ενδεχόμενο ανάθεσης σε αυτόν της συνολικής αρμοδιότητας επί καταγγελιών για φυλετικές διακρίσεις, τις οποίες θα εξετάζει σε συνεργασία με τα λοιπά όργανα».*

Σε ανάλογες διαπιστώσεις προέβη, με έκθεση που δημοσιεύθηκε στις 15.9.2009, <<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Greece/GRC-CbC-IV-2009-031-GRC.pdf>> η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI), η οποία λειτουργεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στις παρατηρήσεις της, μεταξύ άλλων, η Επιτροπή «σημειώνει με

ικανοποίηση ότι οι αρμοδιότητες και η εργασία του Έλληνα Συνηγόρου του Πολίτη σχετικά με την καταπολέμηση των διακρίσεων γενικά συμφωνούν με τις βασικές αρχές που παρουσιάζονται στην υπ' αριθμό 2 σύσταση γενικής πολιτικής της σχετικά με ειδικευμένα όργανα για την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, του αντισημιτισμού και της μισαλλοδοξίας σε εθνικό επίπεδο». Επισημαίνει, ωστόσο, ορισμένα κενά στην κείμενη νομοθεσία περί διακρίσεων, προτείνοντας ειδικότερα:

- να επεκταθεί (από έξι μήνες σε ένα έτος τουλάχιστον) το διάστημα από τον χρόνο γνώσης της παράνομης πράξης ή παράλειψης της διοίκησης, εντός του οποίου πρόσωπα μπορούν να προσφύγουν στον Συνήγορο του Πολίτη,
- να περιληφθεί ειδική μνεία για παροχή συνδρομής και υποστήριξης στα θύματα διακρίσεων, περιλαμβανομένης και της νομικής βοήθειας,
- να δημιουργηθούν παραρτήματα του Συνηγόρου του Πολίτη εκτός Αθηνών και
- να ληφθούν μέτρα ενημέρωσης του κοινού σχετικά με τις αρμοδιότητες του Συνηγόρου του Πολίτη στο πεδίο των διακρίσεων.

Ο Συνήγορος του Πολίτη εκτιμά ότι οι επισημάνσεις των ανωτέρω Επιτροπών αποτελούν δικαίωση των μέχρι στιγμής προσπαθειών του και παρότρυνση για ακόμη εντονότερη δράση στο πεδίο της καταπολέμησης των διακρίσεων. Επίσης, από τα ανωτέρω συνάγεται ότι το πεδίο των διακρίσεων και ιδίως η παρεχόμενη προστασία, υπό το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, καθίσταται ευχερέστερη και αποτελεσματικότερη μόνον σε συνδυασμό με την αξιοποίηση του συνολικού θεσμικού πλαισίου για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ο ΣτΠ αποτελεί θεσμό που έχει την ευχέρεια στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του να συνδυάζει τις ως άνω οπτικές κατά τη διερεύνηση ατομικών αναφορών και κατά την εφαρμογή του οικείου νομοθετικού πλαισίου. Η ευχέρεια αυτή καθιστά εφικτή την κατά το δυνατό ευρύτερη προστασία των πληττόμενων από διακρίσεις προσώπων, σε πεδία διοικητικής δράσης τα οποία ο εθνικός νομοθέτης με τον ν.3304/2005 δεν ενέταξε στο ειδικότερο πλαίσιο προστασίας του ως άνω νόμου. Μέχρι την ανάληψη σχετικών νομοθετικών πρωτοβουλιών για την περαιτέρω διεύρυνση του πεδίου προστασίας του ν.3304/2005, ο ΣτΠ θα εξακολουθήσει τη συνδυαστική αυτή προσέγγιση για την καταπολέμηση των διακρίσεων, επισημαίνοντας, ωστόσο με κάθε ευκαιρία, την ανάγκη διεύρυνσης του ρυθμιστικού πεδίου του ν.3304/2005 και την περαιτέρω αξιοποίηση των μεθοδολογικών εργαλείων που αυτός εισάγει.